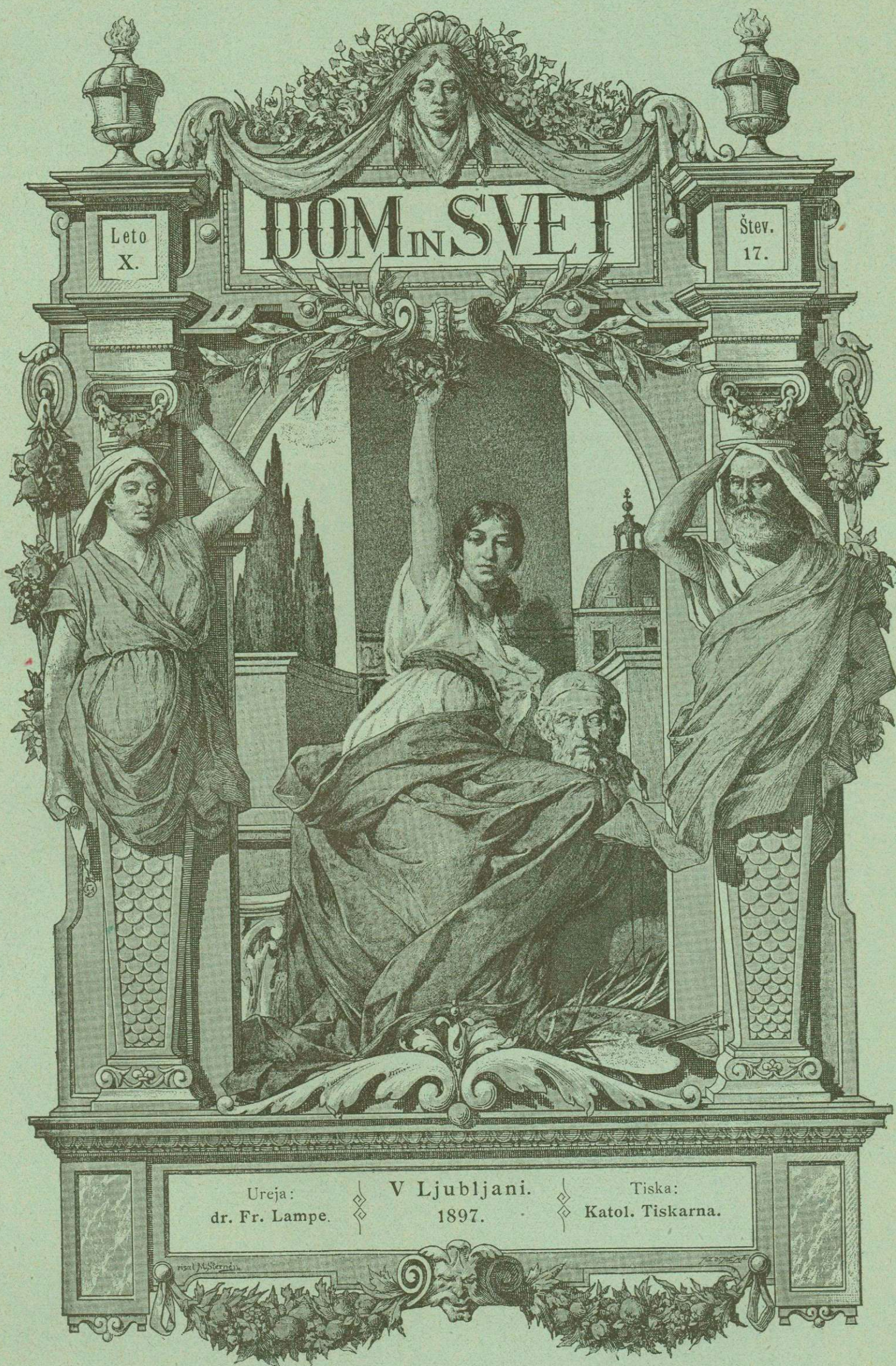

„Dom in svet“ izhaja dné 1. in 15. vsakega meseca.

V Ljubljani, dné 1. kimovca 1897.

Vsebina 17. zvezka.

	Stran
Cvetje s polja modroslovskega. (Spisal dr. Fr. L.) [Dalje.]	513
Županova Minka. (Idila. — Zložil Anton Hribar.) XI. Šmarni dan. — XII. Tine	516
Čez morje. (Spisal Ivo Trošt.) [Dalje.]	519
Na arabskem vseučilišču v Kahiri. (Spisal dr. Karol Pečnik, mestni zdravnik v Aleksandriji.)	526
Vzori in boji. (Po prijateljevih pismih. priobčil Jož. Ošaben.) [Dalje.]	529
Arabeske. (Zložil E. Gangl.) 11. Dve čaši	533
Klinopisni spominiki in sv. pismo. (Spisal dr. Fr. Sedej.) [Dalje.]	534
Ilija Okrugić. (Nekrolog. — Napisal Fr. S. Lekše.)	538
Naše kritično stališče. (Spisal dr. Fr. L.) [Dalje.]	539
Književnost	541
Hrvaška književnost. <i>Knjige Matice Hrvatske: Poviest srednjega veka.</i>	
Razne stvari	541
Letna poročila naših šol. — <i>Telegraf brez elektrovodnih vezij.</i> (Spisal prof. Simon Šubic.) [Konec.]. — <i>Iz belokranjskega besednega zaklada.</i> (Pri- občuje A. Šašelj.) [Konec.]	

Na platnicah.

Socijalni pomenki. [Dalje]

Slike.

Iz domovine. XI. (Sličica Barage.)	513
V kahirski (arabski) deški šoli	521
Zapadna stran Kserksove palače v Perzepolju	532
Slovenski polharji. (Risal Jurij Šubic)	537
Tabernakel iz jekla. (V Podragi pri Vipavi.)	540

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. in IX. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V tuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse lanske (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Cvetje s polja modroslovskega.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje).

3. Odkod izvira človeška družba?

Zdelo bi se marsikomu, da ni veliko na tem, ali preiščemo, odkod je človeška družba, ali ne. A prezreti nikakor ne smemo tega vprašanja. Vsak nauk je nekoliko pomenljiv za naše življenje. Kdor uči napačno o početku človeške družbe, ta utegne napačno učiti tudi o njenih pravicah, o namenu in obliki države, o državni oblasti in drugih stvaréh, ki so z ono v zvezi. Kadar se poprime napačnih naukov tudi nerazsodna množica, napravi veliko škodo, ker rajši podere, kakor da bi podpirala to, kar je dobrega.

In zares, prav to vprašanje so napačno pojasnjevali vsi tisti, ki so v novejšem času podirali državno oblast. Od nekdanj so ljudje mislili, da izvira človeška družba od Boga ali višjega bitja. Pogani so učili, da so bogovi sami ljudi spravili v družbo in jim dali prve postave. V novejšem veku pa so prišli na površje razni popolnoma krivi nauki o Bogu in človeku in ti so bili sovražni tudi človeški družbi. Anglež HOBBS, ki je bil v drugem oziru materialist, del je tudi državo in s tem človeško družbo sploh na svoje jednostransko kopito. Ljudje so se — tako je učil — med seboj domenili ali pogodili, da hočejo bivati v družbi. Prvotno pa so bivali vsak zase in vsakdo se je boril z vsemi drugimi, ker se jih je moral braniti. Izprevideli so, da jim je to v nesrečo, zato so se pogodili in sklenili v družbo. Odpovedali so se svoji prvotni pravici in določili skupno pravo.

Kako je ta nauk nenaraven in nevaren, vidi se ob prvem pogledu. Zakaj da bi bil prvotni stan — splošni boj? Zakaj in čemu bi se bil človek odpovedal prvotnemu pravu? Oboje je zoper naravo in zgodovino človeškega rodú. Nevaren pa je ta nauk zato, ker mika slabe in nepokorne ude človeške družbe k takemu boju, kakoršnega jim slika to modro-

slovje. In da znajo ljudje posnemati take vzglede, kažejo žalostni dogodki sedanjih dnij.

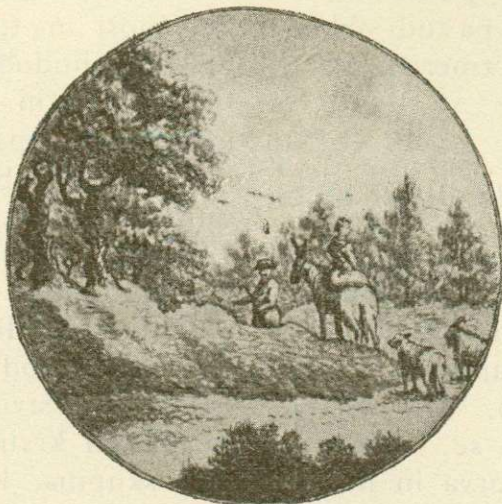
Bolj znani od Hobbesovih so nauki ROUSSEAU-ovi. Bolje rečemo, da je ROUSSEAU napisal čudno domišljijo, ne pa pametnega nauka. Pravi, da so ljudje izprva živeli kakor živali prosto, brez sile, brez reda, brez družabnih navad in naprav. Tako so živeli po prirodi, živeli srečno. A ne vedno. Polagoma so rastle človekove potrebe, kakor je napredoval po umu in delovanju. Zato si je želel, da bi si s skupnim delom pridobil več: izgubil bi sicer slobodo,

a pridobil si zložnejše in prijetnejše življenje. V ta namen so sklenili ljudje družabno pogodbo (*contrat social*). Vsakateri se je udal celotni družbi, izročil ji samega sebe in vso svojo moč, tako pa je pridobil tudi zase pravico, da morajo drugi ljudje delati zanj in ga braniti, ker je ud celote.

Tudi ta nauk je neresničen in nevaren. Neresničen je, ker je proti naši naravi in zgodovini to, da bi bil človek kdaj živel po živalsko. Živel je drugače kakor sedaj, pač, živel bolj odvisen od prirode, zlasti

od živalstva, in ni si prirejal stalnih selišč: toda živel je vedno v družbah, v večjih in manjših skupinah, živel v družabnem redu in delu. O kaki družabni pogodbi ne vé zgodovina nič in nobeno sporočilo nam o tem nič ne pové. In reči se mora, da bi bila taka pogodba pravi čudež. Kdo neki bi bil proste ljudi spravil v pogovor, v skupino in celoto, da bi bili vsi odrekli se slobodi in sprejeli kako oblast nad seboj? To bi se ne bilo zgodilo nikdar, kakor tudi niso doslej niti levi, niti medvedje, niti druge živali sklenile večje družbe, da bi ohranile svoj rod.

Trezen modroslovec si nikdar ne izmišlja dogodkov, da bi ž njimi razlagal človeške razmere, marveč on išče prirodnih zakonov, kateri vodijo našo naravo. Tudi tukaj je lahko razvideti, da človeška družba izvira iz prirodnih

Iz domovine. XI. (Sličica Barage.)

zakonov ali iz človeške narave. Ta narava je taka, da se človek druži s človekom, da brez njega ne more in neče živeti, še manj pa se more izpopolniti. Tega nas učé stotere izkušnje, to spoznavamo sami na sebi, spoznavamo na drugih ljudeh. Družbo nahajamo povsodi, kjer so ljudje. Kar je pa pri vseh ljudeh, to je občečloveško in torej prirodno ali naravno.

Ako je narava vir in podlaga družbi, tedaj je družba od Stvarnika ali od Boga, ker je on začetnik naše narave.

Kako lahko je to umeti! Kaj bi iskali neosnovanih učenjaških sestavov, kaj bi sprejemali prazne izmišljotine namestu jasne resnice!

S tem pa smo — četudi je naše dokazovanje kratko — mnogo pridobili za svoj namen. Ker je družba iz narave in torej od Stvarnika, mora vsakdo to pripoznavati in se tej naredbi uklanjati. Nihče se ne more temu upirati, kar je bistveno in potrebno v vsaki družbi, na primer: oblasti, zakonom, redu.

Pa tudi tisti, ki imajo oblast, morajo se zavedati, da je nimajo sami iz sebe, ampak le od Stvarnika. Kakor torej naš nauk podložnikom nalaga dolžnost pokorščine, tako pa tudi oblastnikom dolžnost, da ponižno in zmerno rabijo svojo oblast.

4. Kako je priroda sestavila družbo?

Tudi to vprašanje ni težko, ako se pazno oziramo na vezi, ki družijo ljudi v celoto.

Prva in glavna družba je zakonska družba moža in žene in otrok, ki izhajajo iz njune zveze. Imenujemo jo družino. To družbo je ustanovil Stvarnik zato, da se ohrani in množi človeški rod. Torej je prva in najpotrebnejša družba, ki je ob enem vzor in povod drugim družbam.

Družina pa ne druži samo roditeljev in njiju otrok, marveč druži tudi sorodnike. Neizogibno je, da so v tesnejši zvezi tisti, ki bivajo skupaj, ker so istega rodu: roditelja, njiju otroci, otrok otroci i. dr. Od tod izvira plemo, v katerem so udje združeni po sorodstvu, in pa rod, v katerem so udje vsi istega izvira. Zgodovina in etnografija nam kažeta, da so prve in večje družbe med ljudmi plemena in rodovi. Od rodú se ne razlikuje mnogo národ, samo da se spaja v narodu večja množica. Jednako se oziramo na isti rod tudi pri ljudstvu. In vsem tem velikim skupinam je vir družina ali zakonska družba.

Zakonska družba združi ude sama ob sebi, pa jih tudi ohrani v celoti. Poleg tega so v tej družbi vsi momenti, ki morajo biti v družbi. Namen vsem udom družine je isti in sicer ta, da živé in se izpopolnjujejo. Moža druži na-

ravni nagib z ženo, jednako tudi ženo z možem, in v tem se oba osrečujeta in izpopolnjujeta. Otroci zagledajo v družini luč sveta, rastó in se vzgajajo, pa tudi pridejo do samostojnosti. Roditelja se izpopolnjujeta v otrocih, osrečujeta se in si poskrbita podporo za stare dni.

Zlasti nam družina jasno kaže, da je v družbi veljava. Roditelja imata po svojem stališču in delovanju, po svoji starosti in izkušnosti veljavo pred svojimi otroki. Otrok spozna, da je od starišev odvisen, zlasti pa ga veže prirojena ljubezen do tistih, ki sta mu največja dobrotnika. V družini, pri očetu in materi, se človek najbolj privadi spoštovati veljavo. V družini imata in izvršujeta roditelja tudi oblast, ki je potrebna za red. Zatorej imenujemo po pravici družino vzor vsake družbe.

Kakor so vsi deli na drevesu jedini zato, ker rastó iz jedne korenine, tako je jedino in v družbe združeno tudi človeštvo, ker izhaja iz jedne korenine, iz jednega rodú. Zraven teh so še druge vezi, ki družijo večje skupine v celoto. Jako imenitna vez je skupna bramba. Sebičnost in tudi silovitost draži mnogokrat nekatere hudobneže, da hočejo vzeti drugim ljudem last in življenje. Od tod tatvine, ropi in jednaki napadi. Proti takim nasilnikom se morajo drugi braniti, in ker se ne morejo posamezniki, družijo se v večje družbe, da se branijo uspešneje. Druge zopet je združila moč. Okrog umnega poveljnika se je zbralo mnogo pogumnih ljudi, ki so spravili druge v svojo oblast, t. j. podvrgli so jih in s tem razširili svoje vladarstvo. Tako so se ustanovila večja in manjša kraljestva ali — države. Narod je taka skupina, katero druži sorodnost, državo pa veže moč. Lahko je jeden narod tudi jedna država, kakor se dandanes nekateri državniki trudijo, da bi države uredili po narodnosti; toda država sama na sebi se nikakor ne opira na to sorodnost. Države imajo različne zgodovinske začetnike, zato se hitro preminjajo, pa tudi razpadajo. Državam je na čelu lahko jeden sam vladar, ali jih je več, ki si delé oblast, ali pa imajo tudi podložniki nekaj oblasti. Zaradi tega so vlade v državah različne, o čemer pa nam ni treba tukaj govoriti.

Po tej poti in z raznimi zgodovinskimi dogodki nastajajo in se prenamejajo družbe. Moč pa, ki deluje povsodi, je teženje po združevanju. Zato nikakor ne trdimo, da je vzrok človeški družbi zakonska zveza. Vzrok je človeška narava, zakonska družba pa je le najprvotnejša, torej tudi najjednostavnejša med vsemi drugimi. Nadalje nikakor ne trdimo, kar so nekateri mislili, da izvira vsa oblast v državi iz očetovske oblasti. V družini je vse tako urejeno;

da očetovsko oblast radi pripoznajo in se ji uklonijo, a pravi vir očetovske oblasti je v naravi ali božji uredbi; isti vir ima tudi vsaka druga družabna oblast.

Pa še nekaj drugega si lahko pojasnimo na podlagi prejšnjih nauk. Družina je središče, okrog katere se sama ob sebi uredi čim dalje večja družba z vsemi potrebnimi deli. Zaradi tega se pa še popolneje razvije in sestavi iz različnih členov. Da namreč družba lože živi — za življenje treba človeškemu rodu skoro po vsej zemlji več ali manj truda in težkega dela — delé si posamezni členi delo. Že v družini ima drugačen posel oče, drugačen mati. Zmožnosti ljudij niso jednake, zato tudi niso vsi sposobni za isto delo, kakor je tudi nagnjenje k delu različno: jeden je močnejši in se rad bori, drugi je slabejši in dela rajši v miru; ta lovi zverino, onemu so bolj všeč rastlinski sadeži . . . Take in jednake razlike so vzrok, da si ljudje po naravi delé opravke, zlasti še, ker je napredek v delu zahteval tako delitev. Lovci so bili tem spretnejši, čim dalje je lovil divjačino; oni, ki je pripravljali orožje za lov, je bil tem zvedenejši, čim več orožja je izdelal. Gotovo so ljudje jemali orožje le od najspretnjšega izdelovalca. — To nam dovolj pojasnjuje, kako so nastali stanovi, t. j. kako so se posamezni ljudje in tudi večje skupine posvetili različnemu delu. Večje družbe so namreč zahtevale, da so bili poleg poglavarja vojščaki, nadalje delavci, bodisi taki, ki so obdelovali polje, ali rokodelci, ali trgovci, uradniki, duhovniki i. dr. Vsi ti posamezni deli so se razkrojili na mnogo vrst, n. pr. rokodelci so za obleko, hišno, poljsko orodje, potrebščine pri živini, izdelovalci prirodnih pridobnin.

Te in druge stanove si lahko razlaga vsak čitatelj. Nam je bilo treba razkazati le začetek in podlago stanov, da umevamo, zakaj je človeška družba razdeljena v toliko členov. Da so nekateri stanovi, kakor pravdniški, sodni in učiteljski nastali šele tedaj, ko so se ustanovile večje in omikane države, to je umevno samo ob sebi. Znamenito je tudi to, da je družba tem trdnejša in tem lože doseže svoj namen, čem bolj so njeni udje razdeljeni po delu in poklicu.

Vrhovni namen vse te društvene uredbe je ta, da je družba čim popolnejša in srečnejša. Ker pa ni družba sama na sebi nič, ako nima udov, razvidno je, da je družba srečna tedaj,

ako so srečni posamezni njeni udje. Torej mora družba vedno delovati na to, da čim dalje bolj osreči posamezne družabnike.

Čim več udov je v družbi, tem imenitnejši je ta namen in tem važnejše je to delo. Zoper ta namen družbe greše najprej tisti, ki obračajo družbo v sebične namene. To se godi na jedni strani tako, da kdo ne priznava posameznikom nič pravic in se ozira na družbo tako kakor na neko stvar. Nekateri državniki so učili, da je država sama najvišji namen človeškega delovanja; niso priznavali, da je tudi država podrejena višjemu namenu, da država ni sama zaradi sebe, ampak zaradi državljanov. Ob vsakem času so bili taki državniki, in mnogi vladarji so se ravnali po njih naukih. Tak nauk in tako ravnanje je jako velika krivica. Grozna ošabnost in nečloveška sebičnost je v tem, da hoče kdo imeti celo državo za svojo stvar, s katero naredi, kar se mu ljubi.

Pa krivica proti človeški družbi je tudi pri tistih, ki jo podirajo in rušijo. Upor, skrivno hujskanje, podpihovanje, zarote — to so prestopki zoper človeško družbo, ki so velike hudobije zaradi neizrekljive škode, ki izvira iz takega dejanja. Najbolj naravnost pa deluje dandanes zoper državo in zoper človeško družbo sploh anarhizem, to je teženje, da bi se vlade odpravile in bi ljudje živeli brez oblasti. Ker je namen takih ljudij tako zloben in nasproten človeški družbi, zato rabijo tudi silovite pripomočke in spravljajo s poti vladajoče osebe z umorom.

Kadar trpi državna oblast, da se uče po šolah in knjigah uporni nauki in brezverstvo, kadar trpi, da se človek stavi v isto vrsto kakor žival, tedaj je anarhizem samo sad iz take zle korenine. Žalostno je, da si državna oblast iz napuha in napačnih nazorov semtertje sama koplje svoj grob.

Ko smo govorili o tisti družbi, ki izvira iz človeške prirode, omenjati moramo tudi ono družbo, ki nima svētnege namena, marveč pripravlja človeka za večni namen, za življenje po smrti in pospešuje dušne dobrate. Ta se imenuje cerkev, ki je ne samo verska, ampak čeznaravna družba, ako je o njej dokazano, da je ni ustanovil človek, marveč neposredno Bog. Prav zaradi tega pa ne spada, četudi je jako važna, v modroslovje, ampak v bogoslovni nauk.

(Dalje.)

Županova Minka.

(Idila. — Zložil A. Hribar.)

XI. Šmarni dan.

To vsi dobro znamo,
Da si srenja vsaka
Voli za župana
Prvega možaka,

Da domače ljudstvo
Prav uči in vódi,
In sprtije srenjske
Zmeraj modro sodi.

Saj cesarska sama
To velí postava,
Da se za župana
Voli bistra glava.

Če županu v glavi
Slabi so možgani,
Občino in sebe
Lahko zažupani.

Če prevrača kozle,
Bedaste počenja,
Sam na boben pride
In v nesrečo srenja.

Vsakemu županu
Težko je stališče,
Zmerja ga glavarstvo,
Ljudstvo in sodišče.

Treba, da župan bil
Vsak bi v črni šoli,
Ako naleteti
Neče je nikoli.

Pa i ti veljaki
Niso brez bojazni,
Ker so za župane
Tudi ostre kazni.

Pa za to nekteri
Prav nič se ne méni,
Da ga le nazivljaš
S častnimi imeni.

Vendar pa pri časti
Vsej tej so županje
Dostikrat le robí,
Hlapci in tlačanje.

A Purán drugače
O županstvu méni:
Čast z oblastjo svojo
Prav visoko cení.

Prvo leto dobro
No, še vbira strune,
Videlo se bode,
Ko bo dal račune.

In takrat se sodbi
Tej bo še dodalo
Vse, kako županstvo
Se mu je skazalo;

Ker tako je vstvarjen
Janez naš Puranov,
Če mu kdo dé oče
In gospod županov,

Če se mu odkrije,
Kaj časti mu skaže,
Tá srce županu
Z dobro tolščo maže.

Koj ga je en polič,
Kruha dá, slanine,
In mu ne računi
Vsega ni drobtine.

In tako napaja
Vse uradne sluge,
Raznih vrst gospode
In gospodke druge.

Sploh, kdor zna župana
Dobro počastiti,
Žejnemu mu treba
Ni od hiše iti. — —

Šmarni dan popoldne
To je ljudstva bilo,
Da se je kar trlo,
Gnetlo in dušilo.

Poselstvo donaša
Sveže pivo, vina,
Pečejo klobase,
Reže se svinjina.

Zunaj je gosposka
Miza pri orehi,
Tam sedi pa oče
V zadovoljnem smehi.

Več družin iz mesta
Ga je obiskalo
In si prostor zunaj
Pod orehom zbralo.

Družba je vesela,
Zadovoljna, srečna,
Hvali vsa jedila,
Da so zdrava, tečna.

Najbolj pa se v polni
Radosti raduje
Naš župan, ko Minko
Brhko opazuje,

Ki gospôdi mestni
Dobro zna postreči
In gospôdi včasih
Kako nemško reči.

Kdor pozná gospôdo,
Vé, kako je zbirčna,
Včasih sitna, čudna,
Pusta in zadirčna.

Oj, kako so puste
Včasih gospodične,
Ktere se za zale
Imajo in lične!

Če gre to na kmete,
Oj, kako zabavlja,
V vsako stvar nos vtakne,
Sodi in popravlja.

Tu ni miza čedna,
Tam prenizki stoli,
Tretja spet za mizo
Neče na okoli.

Eni hčejo masla
Svežega in kruha,
Drugemu se jajce
Naj na mehko kuha.

Tretji spet ocvrte
Hočejo piščance,
In četrti voli
Ajdove si žgance.

Kolikor pri mizi
Mestne je bledine,
Toliko različne
Voli si jestvine.

Pa jim zopet prt bel
Ni dovolj in pisan,
Tam jim zopet krožnik
Ni dovolj obrisan.

Temu niso dosti
Snažne, svetle vil'ce,
Tam ima piščanec
Spet pretrde žil'ce.

Ta komarja vidi
V juhi ali muho,
Pa si voli krožnik
Drugi z drugo juho.

Tam se spet zakremži
Mršava bledina,
Ako je na kruhu
Ogelj pa ščetina.

Ta spet rabi z levo
Vilice in žlice,
Kakor da ni vstvaril
Bog za jed desnice.

Kaj, če še gosenca
Pride jej na krilo,
O, kako ti vika,
Kakor bi jo vilo.

O, kako krivi ti
Usta in se pači,
Ko so v mestu često
Reve in berači.

Da, gospôdi streči,
To ni kar lahkota,
In kedor jo služi,
On je pač sirota.

Minka pa gospôdi
Prav po všeči streže,
Vse meso, piščance,
Kruh po mestno zreže.

Danes je z modrostjo
Prvič nastopila,
Danes se skazuje,
Kar se je učila.

Kaj ne bil bi srečen,
Zadovoljen oče,
Ker z vsem lahko služi,
Kar gospôda hoče.

Da, da, Minka znade
Urno vse postreči,
Še gospôda hvalno
Mora se izreči.

Boljšega ne more
Dati mu gospôda,
Minkina je hvala
V mlin županov voda.

V dekle je zamaknjen,
In z očmi jo spremlja,
Kot da bi držala
Za noge ga zemlja.

V njej oko je vedno,
Kadar je pri mizi,
In za njo se suče,
Če je dalj al' blizi.

Kadar pa župan še
Čuje pri gospôdi,
Da kdo Minko viče,
Brzo jo presodi:

Glejte no, kaj del bi
Naši vrli hčeri,
Da je ne pobere
Še gospodov kateri.

Kadar pa še čuje
Gospico jo zvati,
Sam za dva bokala
Brž gospôdi plati.

Pri sosednji mizi
Fantje so domači,
Pušijo viržinke
Dolge pri pijači.

Trikrat so že k mizi
Minko povabili,
Pa so le v odgovor
Kriv pogled dobili —:

„Naj se le pajdaši,
Z jaro to gospôdo,
Bode že spoznala,
Kdo prinaša škodo.

Kmalu bi na kmetih
Nič gostiln ne bilo,
Ko bi po gosposko
Le po njih se pilo

Nas pa tu prezira,
Fante, nas, domače,
Saj povsodi dajo
Nam za cvenk pijače.

Hajdi, fantje, pijmo
In potem čez njivo
K Mihi na klobase
In na sveže pivo!“

XII. Tine.

Ko na mali Šmaren
Pili so meščani
Cel popoldan zunaj
V senci pri župani,

Pa je gledal Tine
Tožno izpred hleva,
Ko je čul, da družba
Mestna sladko peva.

Pa se v stran ozrl je,
Pa je spet pogledal,
Kaj je v srci čutil,
Težko bi povedal;

Težko bi povedal,
Ker ni moč v besedi
Vsega razodeti,
Kar je v srca sredi.

Pa pred hišo stopi
In pred hlev od hiše,
Težka mu je sapa,
Tine komaj diše.

Sluša: dobro znani
Minkini so glasi,
Ko se med gospôdo
Smeje, kratkočasi.

V peklo vkllel bi Tine
Jaro to gospôdo,
Ker prihaja drzno
K Minki njemu v škodo.

Toda v kletvi Tine
Jeze ne izbruha,
V bolečinah mučnih
V srci le se kuha :

„Oh, da ta gospôda
Vso je spremenila,
Tega ne bi bilo,
Ko doma bi bila.

Pa se pri županu
Mnogo res budali,
Bog zna, kam še Minko
Bodo slej poslali!

Gor bi šel k županu —
Pa čemu bi hodil,
In tako še sebe
Sam za nos bi vodil.

Saj še mar jej nismo
Takrat mi domači,
Kadar so jej v hiši
Mestni postopači.

Saj še ne pogleda,
Ne ozrè se name,
Kot ne bil bi zanjo,
Ona pa ne zame.

Oh, da bi srce jej
Mogel vsaj odkriti,
Saj bi jo gotovo
Moralo ganiti.

Revež, kdor tako se,
Kakor jaz, zagleda,
In da upe sladke
Trè mu taka zmeda.

Minka, Bog te čuvaj!
Hôdi, koderkoli,
Saj že znam, da moja
Ti ne boš nikoli.“

Ko bi fantu srce
Žensko v prsih bilo,
Pa bi se gotovo
Vse v solze izlilo.

A tako pa v prsih
Srce krvaví mu.
V hišo gre in v hiši
Mati to velí mu :

„Tine, ako v hlevu
Zdaj je že vse v redi,
Pa se malo v hiši
Tu pri meni vsedi.

Tine, danes mora
Nekaj mi z jezika,
Kar mi je že davno
V srci skrb velika.

Glej me, jaz sem stara,
Dosti let na sveti
Bog ne more več mi
Na hrbet naštetí.

Dosti sem se z delom
Do sedaj vbijala,
Dosti obrnila,
Dosti prekopalá.

In skrbij in straha,
Žuljev dosti vžila,
Mnogo solz in znoja
Tukaj sem prelila.

Zdaj pa več ne morem,
Stara sem postala,
Zdaj Bogu bi rada
Bolj se darovala.

Nič dolga na naši,
Tine, ni posesti,
Plača se le davek,
Drugih ni obresti.

In posest je lepa,
Hlev je poln živine,
Rilcev tudi dosti,
Mnogo perutnine.

Žitnice vse polne
Zlate so pšenice,
Tudi v skrinji naši
Nismo brez petice.

Tine, dobro dete,
Kaj ti k temu méniš?
Jaz sem takih mislij,
Da se ti oženiš!

Jaz pa bodem kót si
V hiši 'zgovorila,
Čuvala pri domu
Bom in pa molila.“

Pa pogleda Tine
Mater prav spoštljivo
In tako-le pravi
Modro, pomenljivo :

„„Ljuba moja mati,
To se lahko reče,
Pa kedor se ženi,
Lahko se opeče.

Kje pa naj se ženim?
Kaj je misel vaša?
Da ni trud brezvspešen,
Kjer zares se vpraša?““

„Vprašaj pri županu,
Zdaj je hči pri domu;
Če ne bo, no, vprašaj
Pa pri drugem komu!“

Kdaj že Tine misli,
Kar mu mati pravi!
Minka mu je v srci
Dolgo že in v glavi.

Kaj bi Tine rajši,
Kot da bi soseda
Žena mu postala, —
Pa ga ne pogleda.

Tine zdaj kar dvomi,
Da mu bo nevesta,
Ker je vsa drugačna,
Kar je spet iz mesta.

Gor pa dol po hiši
Tine trikrat stopi,
Kot bi nekaj mislil,
Zrè le gor po stropi

In velí: „„Saj, mati,
Nič bi ne odlašal,
Danes še župana
Bi za Minko vprašal :

Pa župan, bojim se,
Da me ne ozmerja,
Ker sè svojo Minko
Vse kaj več namerja.

In če bi tako se
V snubstvu tam opekli,
Mati, kaj pa k temu
Bi sosede rekli?

To je tudi znano,
Da on, ki se ženi,
Če se tam opeče,
Kjer najprvo méni,

Prav težko neveste
Išče si drugodi,
Ker bojé snubačev
Tacih se povsodi.

Zdi se mi pa tudi,
Da ne boče sreče,
Če me, mati draga,
Minka vzeti neče.

Tudi ni dobiti
Možno mi bogate,
Saj ni taci v srenji,
Kakor dobro znate.““

Pa mu pravi mati
Mirno in dobrotno:
„Tine, to nikakor
Záte ni sramotno.

Če župana vprašaš,
In ti hčer odreče,
To naj te pri srci,
Tine, nič ne peče.

Tak mladenič, Tine,
Kot si ti, gotovo
Jo dobi, če ženil
Bi se vsak dan, novo.

Najpopreje vendar
Vprašaj pri župani,
Morda se Puran ti
Le na videz brani,

Da tam vsaj njegovo
Resno misel zvemo;
Če bi pa ne bilo,
Dalje snubit gremo.

Tega morda nisem
Pravila še ravno,
Da županja mati,
Misli to že davno.

In sedaj gotovo
Ona bi želela,
Da bi Minka tebe
Za moža imela.

In kako vidva bi
Imovita bila,
Ko bi dve posesti
V jedno si združila.

Hiši dve združiti
Zdaj-le je mogoče,
Če župan je moder,
Če te dekle hoče.

Če se pa držijo
In se ne podajo,
Naj potem se, pusti,
Kakor hté, imajo.

Če še pride tak jim
To je pa vprašanje,
Zmiraj bo pa bolje
Zate kakor zanje.

Pa stvari se take
Zvrnejo prav rade:
Kdor visoko leta,
Ta globoko pade.

Saj ni pač dežela
Kot domá ognjišče;
Če te Minka neče,
Druga se poišče.“

(Dalje.)

Čez morje.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

II.

Korenikova hiša je bila navzlic slabim letinam in slabim časom vedno najimovitejša v Strancih. Staremu Koreniki je sledil mlajši Korenika, a vsi pradedje, dedje in kolikor je bilo gospodarjev, so bili stranski podžupani, gospodinje pa matere podžupanje, katerim je bila častna dolžnost peči „pogače“ mladim materam in napravljati križevnike novorojenim Strancem in Strankam.

Pri Korenikovih so odštevali hčeram in sinovom lepe dote, odštevali pošteno takoj ob odhodu iz hiše. Mati podžupanja je hčeram napolnila skrinje in predalnice z belim perilom, velela vsaki privezati na vrh „bale“ zibel in kolovrat, priložila je pa skrivaj še nekaj šmarnih petic in lepih opominov.

Korenikova hiša je imela najkrepkejše sinove, najlepše hčere, najbolj rejeno živino, največ pšenice in največ denarja; Korenikova hiša je dajala najlepše „bale“, učiteljem, kapelanom in cerkvenim služabnikom najboljše biro in plačevala največ davka.

Skratka, izrek: bogat si kakor Korenika, je imel v Strancih pomen: imaš toliko kakor Krez.

Pri Koreniki so imeli — kar pomnijo ljudje — tudi gostilno, jedino v vasi; tu so se shajali modri možje in ugibali o svojih in vaških potrebah; tu so si močili suha grla in hvalili vsak svojo grudo zemlje, svojo ženo, deco, živino in pridelke. Ob nedeljah so se združili veliki in mali igralci v skupine po šest in šest, osem in osem ter metali krogle — Notranjcem priljubljeni „baline“; uspehe in neuspehe so pa zalivali z dobro ali slabo pijačo. Kdor ni bil v družbi, se je moral zadovoljiti s tem, da je gledal ali včasih tudi kaj pomeril ter dobil zato pokusiti kupico igralskega vina, ki je baje najboljši lek zoper — gliste in bodljaje.

Oče Korenika je z ljubeznivo se nasmihačim, prijetno rdečim obrazom potrdil to in ono modrim možem, pohvalil sam sebe, bodril slabe igralce in dražil zmagovalce: „Če boste vse dobili, boste danes toliko pili, da vas bo še jutri žejalo.“

„Saj ga imate še, oče Korenika, — boter, — boterček, vemo, da ga imate, če ne dobrega, pa — kislega.“

„Kislega? — Da bi jutri drli piko! Kmet, ki v ponedeljek piko dere, sam svojo streho tere.“

Oni, ki so izgubili, so mu pritrdili, zmagovalci so se pa smejali, dobro vedoč, da ne misli tako hudo.

V tednu je bila gostilna prazna, krogle so počivale v kotu, in roke vseh Strancev so se pridno gibale pri delu.

Tako je bilo tiste čase, o katerih pravijo najstarejši Stranci, da so bili, pa jih ni več. Tudi oče Korenika se jih še spominja in govori o njih spoštljivo. Ti srečni časi so minuli, da Stranci sami niso prav vedeli, kdaj.

Vsaka „velika“ in „mala pratika“ je poročala o novih iznajdbah, o čudnih strojih, ki opravljajo baje vse sami, in o novih, vedno cenejših izdelkih, ki se dobivajo skoro pod — nič.

„Človeku kmalu jesti ne bo treba, tako umen je že svet, — vse se opravi s strojem“, uganili so Stranci vsako leto, ko je Korenika prebral novo pratiko.

„Pri nas bo še dobro vse po starem za letos“, je odločil modro in mirno oče podžupan in spravil pratiko na polico; možje so pa računali, na kateri dan „pade“ pust, ali bo mogoče orati pred Veliko nočjo in pa če bo leto mokro ali suho.

V tem ni nihče opazil, da sili novi duh, nova noša, nova navada skozi vrata in okna; stare, dobre šege pa izginjajo kakor slana o prihodu toplega solnca.

Korenikove hčere so prve odložile staro-davno pečo; mati županja sama, ki se je nekaj let trdovratno upirala ti potratu, je pokrila glavo s pisano, svilen ruto. Za njo so isto učinile sosede polagoma od prve do zadnje hiše. Le še kakšna stara ženica, ki ni zmogla drugačnega pokrivala ali so se ji smilili novci za novo, je kazila ob nedeljah novi vkus s staro modo. Tudi moškim je bilo kmalu domače sukno in platno prevsakdanje, celó trdna irhovina je bila preveč domača za praznjo nošo; kupljeno se jim je zdelo cenejše in lepše. Oče podžupan sicer ni zamenjal irhovine in golenic, a jopič je vendar ukazal krojaču umeriti po „zadnji“ — modi, ki je po slabih in blatnih potih slednjič prišantala v stran ceste k zapuščenim Strancem — iz Pariza. S tem je bilo v hiši veliko manj dela: lanú in konopelj so sejali samo za perilo; presti, tkati in beliti je bilo treba manj. S tem je bil zadovoljen gospodar, hlapci in dekle pa tudi. Mesto konopelj in lanú so posejali deteljo, njive je prerasla sčasoma trava; seno so pa prodali v Trst za gotove, lepe novce.

V vas so zanesli tobak v vseh mogočih oblikah, kresilo in kresilno gobo so nadomeščale žveplenke, domače platno pa mušelin in bombaževina. Stranci so v nekoliko letih tako „napredovali“, da je vas, kjer je bilo največ takih posestnikov, ki leto za letom niso kupovali dru-

gega kakor sol in milo —, potrebovala poleg mila in soli tudi kave in sladkorja in še mnogo drugega.

Sedanji oče Korenika je sicer izprva godrnjal, videč, kako igralci in drugi pijejo ob nedeljah pozno v noč in kadé kakor v malem peklu, a pozneje se je privadil i temu. „Krajcar je dober; če jih zapodim, ne bo nič“, tako je mrmral včasih, a v odličnejši družbi pri Fari in pri županu velike hrenoviške občine je tudi sam zapalil viržinko.

Prišli so še nekoliko drugačni časi.

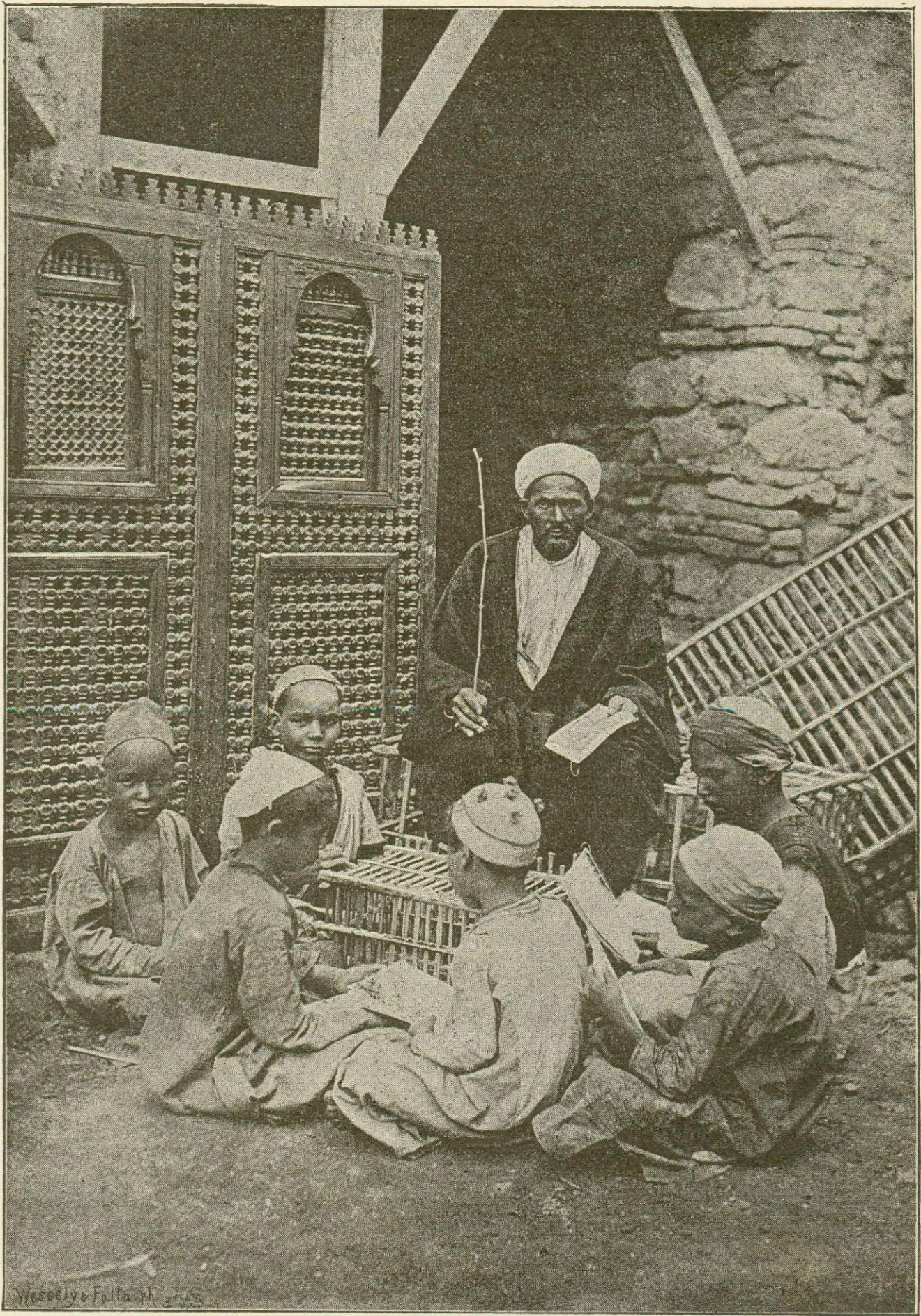
Seno se je v Trstu pocenilo, ker ga niso vozili tje samo iz Strancev, ne samo iz pivške doline, marveč tudi od drugod, zakaj napredek se je marsikje širil hitreje kakor na Pivki. Treba je bilo torej, da se zmagajo vse mnogobrojne potrebe, prvo zlo pregnati s hujšim in naložiti leto za letom, kolikor nižja je bila cena, toliko voz — več. Iz hleva so dobivali mesarji in prekupci pomladi shujšano in sestradano živino v slepo ceno. Slednjič ni imel ubožnejši kmetovalec ne sena, ne živine; imel pa je vedno več potreb, a nikakega upanja, niti najmanjše pomoči, da bo kedaj bolje.

„Brrr . . . te, te!“ je godrnjal podžupan Andrej Korenika. „Tega pa že ne v moji hiši, ne in ne. Ne bodete jih premetavali tistih vražjih podobic, nesrečnih podobic“, ko so zanesli pod streho kvarte in igrali in pili vse noči. „Kdor piko dere, sam svojo streho tere“, sem slišal svojega očeta in deda. „Tega ne, tega pa že ne!“ A bilo je tudi to. Prišel je podjeten tujec, odprl gostilno, točil žganje in slabo vino, po letu še slabše pivo, in vse je teklo po suhem grlu žejnim Strancem, teklo za drag denar in še rajše — na upanje. Udal se je tudi Korenika in delal kakor njegov nasprotnik. V nedeljo zvečer in po noči so igrali in pili, v ponedeljek pa spali in zopet pili — ker jih je žejala pijača prejšnjega dne, kakor je trdil stari Korenika. V ponedeljek je šlo — na kredo, — šlo rado.

Stari možje so pa majali z glavami in govorili: „Prav so rekli v starih časih: tudi Strancem bo treba kmalu jesti s strojem, pa — kamenje, zakaj z ustmi ne bomo imeli kaj.“

Prejšnji davki so se zvišali in vsak postavodajalni zastop je naložil novih, poleg tega še neizmernih naklad na vse prvotne davke. Dohodki kmetiški pa so se čimdalje bolj manjšali in izginjala je nada, da bodo mogli kmetje davke v redu plačevati.

Zato so nekaterim prodali živino, drugim senožeti, gozde, hiše. Treba je bilo dobiti denar — kjer je bil. Možje so se zadolžili, če so hoteli ostati na rodni grudi, in plačevali poleg drugih nadlog in potreb — še visoke obresti. Začeli so pa ugibati, kje in kod bi se dal ujeti krajcar.

V kahirski (arabski) deški šoli.

Ta se je lotil trgovine z lesom in prevažanjem drv, oni je prevažal karkoli za plačilo po cestah; a tudi tem se ni obnašalo dobro, ker železnica jim je odnašala še te male dobičke. Najbolje so mislili, da so jo zadeli oni, ki so začeli kupčevati s senom v Trst; med temi je bil tudi oče Korenika.

Teden za tednom so nakladali, vozili v Trst in se vračali ponoči in po dnevu — z dobičkom in brez dobička, a redkokedaj — trezni.

„Vsak pravi senár mora piti, če hoče kaj pridobiti“, trdil je Mihec, nakladal noč in dan ter vozil noč in dan, menjaval konje, sleparil pri tehtanju, podkupoval hlapce tržaških odjemalcev, skrival med seno kamenje in se pridušal po vseh gostilnah, da je on najbogatejši senár, ki užene še vse Strance v kozji rog.

Nekega dné so se pa vrnil hlapci sami in klavrni iz Trsta; le malo so pili, pičlo jedli in veliko pripovedovali, da so gospodarju vsled sleparstva vzeli konje in vozove, njega pa zaprli.

Tako je nehal senariti Mihec; drugi so seveda drugače, a vsak z večjo ali manjšo izgubo; Mihca pa je to spametovalo.

Še najdalje in najtrdneje se je držal ob ti kupčiji Korenika. Ni sicer hitel kakor svoje dni Mihec, pa sleherni teden je bil vendar z dvema vozoma v Trstu; poleg tega je gledal, da mu zemljišče ni bilo zanemarjeno.

„Lahko, lahko mu je sedaj, ko ima odrastle otroke“, govorili so sosedje, ko je prihajal vsako soboto moško in mirno sedeč na žrdi iz Trsta ter poganjal: „Hi-i-i domov, le domov!“ Korenika se je prijazno nasmehnil blagrujočim ga sosedom in zamišljeno prikimal ali pa odkimal, kakor se je komu zdelo.

Starejša hči mu je že dorastla za možitev in kmalu za njo mlajša; sin France je dovršil kmetijsko šolo in pomagal očetu; vsi so podpirali hišo, vsi obdelovali domače polje. Lahko bi bil vesel Korenika, ko je dobil, vrnivši se iz Trsta, vse lepo obdelano, vse v najlepšem redu. Gospodarstvo se je lepo gibalo po navodilih, katera je bil France prinesel iz šole. A Korenika le ni bil vesel.

„Zakaj bi ne napravili še tretjega voza, oče; tudi jaz bi rad hodil v Trst — vsaj po zimi!“ je rekel neki večer France, ko sta pozno še sedela na koncu mize, preštevala kope bankovcev, urejala račune in merila dobiček. Zunaj je bilo mrzlo in sneg je kril zemljo. Pozni pivci pri Koreniku so bili odšli in le dva sta smrčala pri peči ter kimala kakor makov cvet.

Ob takih slovesnih prilikah je stari Korenika naslonil na nos naočnike in se prav imenitno zibal z desne na levo in z leve na desno; a nocoj je bil miren in preko naočnikov je pogledal svojega jedinca Franceta tako grdo, da je sina kar zazebló v srcu.

„Moj sin! Tisti dan, ko bo v našem hlevu toliko goved, kolikor jih je imel moj stari oče, razbijem za na ogenj voze, prodam konje, plačam posle in jih zapodim polovico od hiše vrnem te-le denarje in — še ne bom imel toliko, kakor moj ded. To so resnične besede, verjemi jih ali ne. Poljedelec je danes velik siromak; zato se mora pehati od lastnega dela za drugim kruhom po svetu — in to je zlo.“

Korenika je v svetem prepričanju zadnje besede bolj vpil kakor govoril in s tem prebudil dremača pri peči.

„Pojdemo, pojdemo, očka... jutri, bom že jutri — plač-plačal, oh, kako sem zaspal“, je govoril prvi, in drugi je nadaljeval iste litanije: „Nimam nocoj, očka; bom že jutri — lahko noč!“

France je molčal, pokimal z glavo; umel pa ni očeta. Verjel je rajši ljudem, ki so menili, da vrže očetu kupčija na leto tisočake in govorili: „Lahko mu je, lahko, ko ima odrastle otroke.“ V ti misli sta Franceta utrdili še dve svatbi, ki so jih praznovali tisto leto pri Korenikovih. Že sedanjega Andreja Korenike oče je skrajšal take hišne praznike od sedmih na tri dni; sedanji Korenika je drago razvado skrčil še za jeden dan, in mladi ljudje so mu jako zamerili toliko stisnjenost. Oče podžupan je molčal in odštel — po nekdanji navadi — zvečer pred odhodom starejši hčerki primerno doto; France se je nagnil k materi in zašepetal, ko so padali na mizo težki stotaki:

„To je preveč! Kaj ostane pa meni?“ A mati ga je pogledala neprijazno in rekla: „Tudi jaz sem prinesla toliko v hišo!“ In ponosno se je materi županji dvignila glava ob spominu na nekdanje čase. Ko je odhajala iz hiše druga sestra, ni rekel France ničesar.

Ali tisti dan po svatbi druge hčere je hodil oče Korenika zamišljeno okoli hiše, sena ni nakladal in domačega dela se ni lotil.

„Oče je bolan“, ugibali so, in posli so zares trdili, da je na svatbi preveč jedel in pil, a France jih je zavrnil:

„Vsakdo išče na drugih najprej tistih napak, kakoršne ima sam. Govorili smo res včeraj, kako se ga naleze ta in oni; nekateri so tudi podtikali očetu to, kar slišim sedaj, pa so jih zavrnil: „E, moji ljubi in dragi! Tisti so umrli, ki so me videli pijanega.““

S tem je poslom sicer zavezal jezike, a za hrbtom so vendar golčali svojo, da se poteza namreč zato, ker je očetov sin.

Drugo jutro se je napravil Korenika zgodaj od doma. Poiskal je nekaj papirjev na polici, kjer so bile prahu v varstvo izročene „Velike Pratičke“, in nikomur ni povedal, kam je na-

menjen. Malega zajutrka komaj da se je dotaknil, pa je vzel palico, potisnil širokokrajni kastorec s srebrno zaponi nizko na oči in odšel, rekoč: „Zvečer se vrnem!“

Res se je vrnil kmalu popoldne potolažen in veder. Obrnili so vozove, šli nakladat seno, in Korenika je plačal, plačal gotovo in še naprej. Sosedje in hlapci so pa govorili: „Presneto trden mora biti: dve svatbi, dve doti, in še ga ni potreslo. Trden kot grča!“ Hudobni Mihec seveda — a ta je bil sam in brez pomena — je skomizgal z rameni in dostavljal nekaj pomenljivih laških besed o trgovcih in prašičih, katerim ceno spoznamo šele potem, ko so mrtvi. A verjel mu ni nihče.

Mihec je rad pokazal, koliko laških besed se je navadil v Trstu, rad je tudi pokazal žuljave roke in pri kmetiškem delu zamazano obleko; pokazal je pa tudi, da se je jedenpot urezal s seneno kupčijo, a potem ne več; pa ker je „faliral“ in se ni več lotil, je prišel ob vso veljavo.

Vaška radovednost je sedaj pazno občuduje motrila čislanega in bogatega očeta Korenika, ki je modro molčal, kupčeval s senom, obdeloval polje in iskal sinu neveste.

Sodili so, da jo dobi France tem lože, ker je v hiši samo še jedna sestra, on varčen, čislan, pameten mladenič, njegov oče pa bogat trgovec. Rad se je pobahal stari Korenika, da so bile doslej še vse gospodinje, ki so se obračale ob Korenikovem ognjišču, iz obče spoštovanih pivških, kraških, vipavskih ali logaških rodbin, in ljudje so mu pritrjevali.

„Tudi sedaj upam . . .!“ je hotel končati Korenika, „upam dobiti sinu dekle, ki bo iz spoštovane hiše in pa — zadosti bogato.“

V vseh Strancih ne bi našel človeka, ki bi mislil, da se mož moti samo za jeden las.

Res je bilo tako!

Dvakrat ali trikrat je šel France z očetom v Trst, dvakrat ali trikrat sta se z očetom več nego navadno zamudila na Krasu, in Korenikov sin je imel izbrano in usnubljeno bogato, lepo nevesto iz čislane kraške rodovine. Njen oče je bil osobito med nižjim ljudstvom znan dobrotnik: marsikoga je znal s pametno besedo odvrniti od nevarne pravde, marsikomu znal svetovati v zapletenih sodnih neprilikah. Hvaležno ljudstvo ga je posadilo na županski stol in mu ponujalo poslanstvo.

Korenika si je veselo mél roki, ko je pripovedoval, s kakšnim človekom pride v rodbinsko zvezo. In France? Ta je občudoval nevesto in njene vrline. Doma so belili, slikali in predelovali hišo zunaj in znotraj; stari Korenika se je z materjo že preselil v drugi konec in brez posebnih ceremonij zasedel svoj —

kót; France je pa smuknil, če je utegnil ali neutegnil, vsak teden dvakrat ali trikrat k lepi nevesti.

Teleta, race, purani, petelini, kokoši, piščanci — vse je bilo že odbrano, da pod smrtnim nožem konča tolsto življenje v proslavo novoporočencema in mnogih svatov. Korenikova Zinka je imela zadnji teden pred poroko polne roke opravila s snaženjem, perilom in novo obleko. Srčno se je tudi ona veselila lepe svatbe.

V ponedeljek potem, ko je bil Korenikov sin drugič oklican pri Fari, je prinesel poštni Tone Koreniki veliko pismo. Težko je bilo in dva mogočna pečata sta je zaklepala; tudi je moral Korenika najprej podpisati prejemnico in plačati Tonetu potnino, potem je smel šele vzeti je v roke in razpečatiti.

Bral je, obledel in se tresel . . . Slednjič mu je zdrsnilo pismo na tla, on je pa sklonil glavo nazaj, obsedel in ostrmel kakor zdeha-joča kamenita soha.

„Očetu je slabo, slabo! Mama, France, o, jej! France, mama!“

Zinka je namreč pogledala po odhodu poštnega Toneta v sobo, kaj je dobil oče s pošte, pa je videla, da mu ni dobro. Obračala se je kakor brez glave po sobi, popravljala temne lase in se prijemala za vroče čelo, ne vedé, s čim bi pomagala očetu. Pobralla je pismo, pa je zopet spustila na tla, skočila v kót po blagoslovljeno vodo in poškropila očeta, potem še sebe, neprenehoma si zatiskaje solzne oči in kličeča na pomoč.

Odprla je duri in kričala na vse grlo.

V nekoliko trenutkih je bila zbrana vsa družina okoli očeta Korenike. Ko ga je France stresel za ramo in zaklical oče, oče! se je zavedel in mu namignil, naj ostane, drugim je velel iti strani. Ko sta bila sama, mu je rekel: „Moj sin! Nesreča, sramota!“ Komaj je ulovil sapo in nadaljeval: „Oklici so — u-stav-ljeni; oče — ti — ne da Ma-ricé, smo pre-več zadol-že-ni. Na — tu — beri!“ Korenika je mislil, da ima list še v rokah, pa je ležal na tleh, a Francetu ga ni bilo treba še posebej pokazati: le prekmalu je zvedel žalostno resnico, zvedel ogromne domače dolgove.

Še tisti večer so se čudili v Strancih mali in premožnejši gospodarji, kako spretno je znal skrivati stari Korenika doslej svoje slabosti.

III.

„I — toliko priženiš, da poravnamo tisti sitni dolg!“

Janko Pisanec je stal nedeljo popoldne na pragu in se odpravljal h Koreniki, da vidi, če je očetu podžupanu kaj bolje; mati ga je pa

učila, da bi bilo pametneje, ko bi se ogledal kje drugje za nevesto, češ: Korenika itak nima nič, Pisančevi hiši pa treba denarja.

Tako govorjenje se je zdelo Janku pametno, a nevšečno. Hitel je h Koreniki. Oče podžupan namreč ni mogel preboleti sramote, da se mu je namerjana svatba razdrla; legel je obupno, molčal in trpel. Tudi France je dva dni povešal glavo, oprezoval okoli hiše, a tretji dan je napregel, udaril po konjih, poknil z bičem, kakor da gre po „balo“, šel nakladat seno in se napil v sosednji vasi, da je zabil nevesto in naposled še samega sebe.

To je pomagalo; vendar je trdil, hodeč še peti in šesti dan s težko glavo in krvavimi očmi po svetu, da ne bi hotel za pol sveta še jedenkrat izkusiti take bolezni, a za cel svet ne tacega zdravila; nezdravo je in drago.

Spoštovanje Korenikove hiše in družine je bilo v tem tednu za tri četrtine nižje kakor navadno, vrednost imetja pa za štiri. Zato so bile Janku nevšečne materine besede o bogastvu prihodnje neveste.

„Ne vem, kako bo. Pride čas, pride tudi to“, mrmral je in pristavil še tiše, ko je bil že za streljaj od hiše: „Ko bi vi vedeli!“

Gostilniška soba je bila — dasi nedelja popoldne — prazna. Janko se je čudeč se oziral po jatah muh, ki so opravljale posel gostov in nadležnežev po mizah, stolih, policah, po tleh in po oknih. Kakor prej Janka, tako so tudi resnega obraza vstopivšo Zinko pozdravile z glasnim bučanjem. Z levico si je deklica popravila s čela goste kodre, z desnico prišla za predpasnik, pritisnila ga na oči in se ihtea naslonila na steno. Mladeniču je bilo to neumljivo. Stopil je bliže, potegnil ji roko in predpasnik z očij ter vprašal:

„Ali so oče slabi?“

„Ne!“ je bil suh odgovor in deklica se je osorno odvrnila od njega.

„Kaj ti je, Zinka?“

„E, nič!“ obregnila se je zopet; Janko je bil radoveden, nevoljen in žalosten. Hotel je deklico prijeti že trdo, pa se mu je smilila; hotel ji je milo potožiti, zakaj mu ne zaupa, ko jo ima tako rad; a ona se je trdovratno tiščala stene. Janka je premagala radovednost:

„Ali je brat še bolan?“ — Hotel je reči: „pijan“, pa Zinka je odkimala molčé; in zopet ni vedel, kaj bi vprašal. Povesil je glavo in molčal, trdovratno molčal. Sedaj je bilo Zinki šele dovolj muk. Le na pol se je obrnila k njemu in mu očitala:

„Janko — ti — ti — imaš — dru-go!“ In še tesneje se je stisnila k zidu. Ni je mogel spraviti strani.

„Kdo ti je pa to natvezel?“

„Že vem; tudi ti lahko veš —.“

„Ko bi imel drugo, ne bi prišel sem.“ To jo je prepričalo.

Ne sicer prijazno, vendar mirno ga je pogledala, obrisala solze in rekla:

„Mihčeva Franica se je hvalila: moj je in pa božji. Danes zjutraj sem jo slišala, ko je z drugimi — na našem vrtu trgala cvetice za Marijin oltar.“ Zopet jok.

„Pa kaj je še govorila?“

„Da jo imaš rad, mene pa za norico.“

„In ji nisi zamašila ust?“

„Sem bila daleč zadaj; ona je pa mislila, da sem ostala v cerkvi.“

„Hm, hm! Ti si ji verjela?“

„Ne — — pa sem mislila —.“

„Da je res!“

„Ne, nisem; pa zdelo se mi je, da mora biti nekaj res.“

„In zato, ker se ti je samo zdelo, toliko solz, toliko jeze?“

„Ker — ker te imam tako rada, Janko.“

„Ubožica, pa si se bala, da me ima tudi Mihčeva; le dvakrat sem govoril ž njo iz naše kolarnice na vrtu, a še tega ne bi bil, pa se mi je silila. To je vse.“

Vihar se je polegel. Na Zinkinem licu se je zopet prikazalo zlato solnce mirú, sprave in ljubezni.

„Kaj pa oče?“

„Vedno jednako. Davi je šel brat h konjederki — morda bo pomagalo.“

„Misliš, morda. Ej, ej! Moja mati so znesli tisti babnici lepih novcev, masla, zabele, janjcev in piščet — še danes radi potožijo za to —: a smrt je vendar pobrala očeta, meni in njim veliko prezgodaj.“

„Glej, no! Sedaj prihaja France. Pa se je podvihal.“

Šel je naravnost k očetu, Janko in Zinka za njim.

V poltemni sobi — okna so bila zastrta z rdečimi zavesami — je ležal bolnik na široki postelji in vprašal:

„Kaj je rekla?“

„Da bo kmalu bolje, — pa kaj vse to?“ je pristavil France veselo in oči so mu švigale bliskoma kakor bi bil dvignil najtežji zaklad.

„Morda si pa zabil zdravila; izgubil?“ se je oziral z blazin nanj bolnik.

„Nisem oče; tukaj-le so; pa kaj vse to?“

„Morda ti jih je dala zastonj, morda —“ je ugibal Janko.

„Plačal sem jih, plačal; če bi jih dobil zastonj, bi kazalo, da oče še dolgo ne ozdravijo; pa kaj vse to?“

„France, nam je vse to, da ozdravijo oče!“ svarila ga je Zinka.

„Ozdravijo seveda, a pravo zdravilo sem dobil in prinesel jaz; kaj vse to?“

„Govoriš, kakor ‚mirakel‘. ‚Kaj vse to‘ je morda čarovni lek, zdravilo pa ni“, mu je ugovarjal Pisanec.

„Vi ste vsi — —; jaz sem videl danes najbogatejšega človeka.“

„Kje? Koga?“

„Videl v Postojini. Vsi ste ga poznali; on je Jurij Pozornik iz Brinja; pred šestimi ali sedmimi leti se je nekam izgubil — pa šel v Ameriko — siromak, popolnoma siromak je šel, a sedaj —? Gospod, da popihneš, kamor sede. Nima para, tako vam povem: zlato verižico, zlato uro, zlate gumbe, zlate prstane — pa koliko? Zlate uhane ima in zlate denarje, pa ne malo; pravijo, da jih meri kar s klubukom kakor orehe. Tisočakov je prinesel, da nihče ne ve, koliko. Sedaj, ko mu ni treba več — seveda, kdo bi delal — je prišel domov. V Postojini, tako mi je pravil, misli kupiti najnovejšo hišo, če mu bo po misli, če ne — pa sezida sam takšen grad, da jih ima knez malo taci. Verjemite, da mi je to pravil sam in še smejal se mi je, ko sem mu tožil — tako in tako — kam smo zabredli; pa je že vedel vse...“

„Vse vedel, praviš! Kdo mu je neki povedal, če je šele prišel iz Amerike?“ se je čudil oče.

„Ali menite, da pozna manj sveta! Pozornik je gospod — pravi gospod, saj vam pravim: on bere časnike, govori, ne vem že koliko jezikov — tudi amerikanski — in se vède uglajeno, kakor pri nas samo gospodje iz grada.“

„Kaj pravi? Ali je dobro v Ameriki?“ Korenika se je zastavivši vprašanje sklonil v postelji in radovedno pričakoval odgovora.

„Dela čez glavo, denarja, kolikor kdo hoče, ljudij pa malo.“

„Presneto, ko bi bil jaz mlajši!“ je vzkliknil Korenika in prejšnja rdečica mu je šinila v lice.

„Kaj mlajši, oče! Jaz sem zadovoljen — govoril sem o tem s Pozornikom; obljubil mi je, da pride kmalu k nam, ž njim pa — če bo le mogoče — tudi mož, ki prodaja vožnje liste za Ameriko.“

„Prav, prav, moj sin! Povedal nam bo vsaj, kako je drugod!“ Korenika je med tem pogovorom že na pol ozdravel. Dvignil se je s postelje, sedel bos in v nočni obleki na rob ležišča, ter veselo gledal navzoče kakor izpuščen kaznjenec prosti svet. Najrajši bi bil govoril o Ameriki in morju, a sam ni vedel mnogo, drugi pa nič.

V novem navdušenju za neznano srečo je zabil bolezen, zabil vprašati Franceta za zdra-

vila, zabil je na vse dolgove in težave. V poltemno rdečo sobo se je naselilo novo življenje.

„Ali bi šla Zinka?“ vprašal je France.

„Bojim se.“

„Vi, oče, pa nič, kaj ne?“

„Ne vem; treba pomisliti.“

„Da res, pomisliti in še dobro treba pomisliti. Tukaj prodaj svojo rodno zemljo, pa pojdi v negotovost na novi svet, to je vredno premisleka.“

Janko je govoril to živahno, skrbno, prepričevalno, da sta France in Korenika strmé poslušala in se na tihem čudila, kako da je takšen nasprotnik njihovi sreči.

„Mene ne spravi z grude mojega očeta nobena druga stvar, kakor če me kdaj — dolg.“

„Janko, zato si brez skrbi; ti nisi zadolžen niti na četrtino posestva, a jaz?“

„Vi imate pa vsega vsaj štirikrat toliko kakor jaz.“

„Da, res — dolga celó petkrat, le spoštovanja, veljave nič več. To me peče.“

„S časom se poravna vse.“

„Ne, moj ljubi, — z denarjem —, a kje ga vzamem?“

Sedaj se oglasi France, išoč nekaj po žepih:

„Oče, v Ameriki ga je vse polno, tako je rekel Pozornik. Te zadolžene brežine prodamo, v Ameriki je pa sveta na izbero, na ostajanje, pa zastonj, tako je pravil Pozornik in jaz mu verjamem. Tam doli si opomoremo v nekoliko letih, potem se vrnemo in pokažemo vsem zabavljivcem — figo, pa z roko, okovano v dragocene prstane in bisere.“

Vsi so se zadovoljno nasmehnili, le Zinka je zamišljeno zrla pred-se.

Nekoliko stekleničic, zavutih v papir, je položil France pred očeta na zglatve in dejal:

„Tukaj-le, oče! Vsako uro jedno žlico, je rekla, s sladkorjem.“

„A, baba ve, baba je pomagala!“ je vzkliknil Korenika. — „Saj sem že dober; ne maram za zdravilo. Vrzi je ven!“

Nove nade, vzbudivše se v njem, so premagale bolezen, otožnost in obup.

„Ali sem vam pravil, oče? Kaj vse to, vsa zdravila! Jaz sem prinesel od Pozornika najboljši lek“, se je hvalil sin.

„Res lek — Ameriko — a to treba pomisliti, pravim“, je tolmačil Pisanec.

Tudi Korenika mu je pritrdil in obul čevlje, rekoč:

„Poskusimo, če bi mogli kaj jesti?“ Na pol oblečen je šel v pivsko sobo in zavpil: „E, pivci! Bog žegnaj! Kje ste?“ Samo jek je bil odgovor. Mož je sedel in naročil ženi malico, Janko in France sta sedla na drugi

konec in velela Zinki prinesiti za oba polič vipavca. Stari je razpravljajal o Ameriki, o Braziliji, o morju, o svojih dolgovih, o slabih časih, pa zopet o Ameriki . . . France mu je pomagal, a pogovor se ni hotel razplesti. Janko se je premikal na sedežu kakor na mravljišču: rad bi bil ugovarjal, ne v Brazilijo, rad bi bil vprašal deklico, kaj ukreneta, če pojde oče z vso družino čez morje. Tudi Zinko so mučile slične skrbi, zakaj sladki pogledi, s katerimi je Janku razodevala notranjo bridkost, bili bi kmalu izdali njuno srčno tajnost.

„Jaz bom morala z očetom, ti pa vzameš Mihčevo Franico“, rekla mu je, ko je odhajal.

„Ti ne smeš nikamor!“

„Kdo mi brani!“

„Jaz“

Ljubeznivo se mu je nasmehnila in oprezno se ozrši dejala samo:

„Oprosti!“

Za njima je bil France, ki ni mnogo umel, kaj pomenja ta beseda.

„Pa mu nisi stopila na nogo, nerodnost!“ se je zadril na Zinko.

„Nič hudega, nič“, ga je tolažil Janko, kateremu je zadostovala jedina besedica, da je vedel, kako rada bi dekleta poravnala nesporazumenje zaradi Franice.

Janko je domov gredé mislil na obe, in vedno bolj očitno mu je bilo, da Zinka ne bo imela toliko, kakor želi njegova mati — za tisti sitni dolg.

(Dalje.)

Na arabskem vseučilišču v Kahiri.

(Spisal dr. Karol Pečnik, mestni zdravnik v Aleksandriji.)

Večkrat pridem po opravkih iz Aleksandrije v bližnjo Kairo (tri in pol ure po železnici). In tedaj obiščem vselej arabsko vseučilišče El-azhar. Tu se govori izvrstna pismena arabščina, ki je nam evropskim olivancem potrebna kakor vsakdanji kruh. O tej zanimivi učilnici naj nekoliko poročam dragim rojakom. A še poprej kaj malega o Kahiri sami.

„Ponosna Kahira“, najpristnejše mesto muslimskega sveta, obsegajoče več nego pol milijona prebivalcev, leži ob vshodnem robu večno zelene in cvetoče nilske doline. Proti jugu zapira razgled gora Mokatom, dvesto metrov nad površino mesta; proti vshodu se vzdigujejo sivo-rumenkasti holmci arabske puščave. Na večerno stran, proti zapadu se vali tik mesta orjaška reka, božanstveni in čarobni Nil. Bregove mu obsenčajo vitke, sanjave palme, akacije, orjaški lebahi, poprovo drevo, banane, vinska trta in nasadi raznega južnega sadja. Med Nilom in saharso puščavo se razteza dve in pol ure široka, plodna nilska dolina z nasadi drevesne volne (pavole), sladkornih steblik in vsakovrstnih drugih poljskih pridelkov. Na vzvišenem robu saharso puščave, sredi visokih kop letečega peska rumeno-rdečkaste boje se vzdigujejo velikanske gizeške piramide, ki so jih pred 5500 leti sezidali faraoni Hufu, Hofra in Menkera do oblačne visočine. Kdor prvokrat zrè te priče davnih časov, zastane ob čarobnem in nepremagljivem utisku, kateremu ni na svetu jednakega. Davni faraoni so jih povzdignili, Aleksander Veliki, Pompej, Cezar in Napoleon Veliki so jih občudovali, stari Herodot jih je opisoval kot čudo sveta, fanatični Arabci so

jih tisoč let izkušavali porušiti, ker jih ni sezidal ne Alâh, ne prerok. A ni šlo arabskim pritlikavcem izpod rok; vsak kamen, ki so ga na piramidi sprožili, velik kakor mala koča, zdrsnil je s strašnim hrupom raz piramido v globočino ter jih usmrtil desetero.

Pot iz Kahire do gizeških piramid je za pešce dobre tri ure dolga. Dve uri hoda smo od njih še oddaljeni, a velikani nam začnejo že kipeti nad glavo v visočino; mislimo, da smo že prav blizu obnožja, ločita nas še dve uri hoje. Najveličastnejši kraj, najstarejši in vedno še najmogočnejši spominik človeštva na zemlji je „hufu hut“, „bliščeči sedež Hufujev (Heopsov)“, ta je nosil tudi njegove ponosne, izzivajoče besede: „Kdor hoče vedeti, kako mogočen sem bil in kje sem pokopan, naj nadkrili jedno mojih del!“ Iz njegove piramide bi se sezidalo lepo število velikih cerkv! ¹⁾

Davna staro-egipčanska minulost, časi starih Grkov in sedanost, vse se družijo tu v neko čarobno jednoto; zdi se gledalcu, da so postavljene piramide šele včeraj, dozdeva se mu, da je med Hufutovimi delavci na veselici ob dovršitvi največjega dela človeških rok na zemlji, da pleše silne radosti teref, najstarejši človeški ples, da roti sfingo po stari šegi, naj ohrani prah gledalčev večnega pozabljenja! . . .

To je Kahira in njena okolica, dednica slave in bližnjih razvalin Mumfa (Memfisa), najstarejšega zemeljskega mesta!

¹⁾ Vsebinske velike piramide meri po prof. dr. Petrie-ju še dandanes 2,325.000 m³ obdelanih plošč, katere bi moglo le 55.000 največjih morskih parobrodov naložiti! Toliko parnikov bo svet imel šele v tisoč letih.

In sedaj po Kahiri do El-azhara! Od vrta Ezbekije, ki je nekako središče mesta, pridemo po električni mestni železnici na trg Atab el-kadra; tu zapustimo evropski del mesta, Izmajlijo, ter jo krenemo po ulici „Šara el-muski“, ki je nekaka dunajska „Kärntner-Strasse“ za Kahiro, v arabski del mesta. Ulica se zožuje, preidemo v ulico „Šara el-gedide“ in — evo nas sredi bogatih bazarjev! Po ozki ulici „Haret el-kutubîn“ (ulica knjigotržcev) pridemo pred glavna vrata vseučilišča azharskega. V ulici „Haret el-kutubîn“ stanujejo brez izjeme le knjigotržci, ki prodajajo dijakom razne učne knjige, nove in stare, prav kakor Schönfeld in Šafařík na Dunaju. Vseh prodajalnic je čez sto. Nekoliko starih, črvivih desk je zabitih po šibkih drogih — to je cela prodajalnica, kateri dela pletenica iz nilskega ločja (hasira) streho, da obvaruje prodajalca in blago pekočih žarkov egiptskega solnca. Prodajalnica je navadno nekoliko vzvišena nad cesto, pred prodajalnico (dukan) je povsod majhen, nizek oder, pokrit z dragoceno veznino (sigade). Na tem odru (mastaba) čepi razkrižanih nog knjigotržec ter vlači počasne oblake dima iz jutrovske vodne pipe (nargile); tu se vsede po isti šegi i dijak, ki hoče kaj kupiti ali pa pregledati kako novo izdajo korana in nebroj raznih komentarjev. Nad prodajalnico nikdar ni zapisano ne ime lastnikovo ne značaj blaga, ki je na prodaj. To mesto zavzemajo po stari moslimski šegi pobožni izreki ali pa stavki iz korana. „Alâh jiftah aleje“ se blišči v zlatih, rdečih ali pa črnih črkah šibke, cvetlične arabske pisave nad prvim „dukanom“. „Bog naj mi odpre“ zapisal je tu lastnik nad prodajalnico, a drugi del pobožnega izreka, namreč „vrata zaslužka“ je po jutrovski navadi izpustil. „Ja alâh, ja rezâk“ (O Bog, o vsereditelj!); „ja kerîm, ja halim“ (o vsedobrotni, o mili Bog!) vidimo po drugih prodajalnicah.

Prispemo k vseučilišču. Od zunaj se ne vidi mnogo, ker gamija (r. džamija) El-azhar je obdana deloma po drugih poslopih. Vidimo le vitke minarete. Skoz glavna vrata pridemo v veliko vežo (avlo), katero obkrožujeta dve mali gamiji (mošaji, molitvenici), na desno „mesgid šêh Tabarset“, na levo pa pisarna in stanovanje vseučilišnega vodje „mesgid ibtighavîje“. Ako jo krenemo iz avle naravnost naprej, dospemo na velikansko dvorišče, katero obkrožujejo ob treh stranéh široke, krasne arkade v kopitnem zlogu. Po povprečnih lesenih preprogah so arkade razdeljene v nebroj manjših prostorov. Vsak tak arkadni prostor (rivâk) je pokrit s pletenicami iz nilskega ločja, — in na teh pletenicah sedijo dijaki (telamîz) v velikem krogu in v njih sredi profesor (šêh), vsi

po jutrovski šegi razkrižanih nog. To je jeden razred, 30—40 dijakov s profesorjem, ki ravno predava. Dijaki so po narodih in deželah razločeni: Senegalci, Turki, Malajci itd. Vsak narod ima po jednega ali več razredov, „rivâkov“, istotako vsaka egiptovska pokrajina. Vsak rivâk ima nadzornika (nazîr), po navadi sorojaka in sodeželana dotičnim dijakom; ti nadzorniki so šehi na vseučilišču. Nazîr je tedaj isto, kar so na naših gimnazijah razredni predstojniki (Klassenvorstand). Slepici raznih narodov imajo svoj rivâk, katerega se vsak kristijan ogiblje kakor hude ure; siromaki so zloglasni fanatiki.

Na četrti strani dvorišča je svetišče gamije, velikanska dvorana, ali bolje: devet dvoran zjedinenih v jedno samo; postrešje nosi 140 stebrov in stebričev iz mramorja. V ozadju te velikanske dvorane so štiri vdolbljine, prostori za molitev štirim priznanim sektam mohamedanstva, namreč hambalitom, hanifitom, malikitom in šafijitom. Celo postrešje dvorane je prepreženo s premnogimi svetilnicami v raznovrstnih velikih in čudnih oblikah. Dvorana je glavna vseučiliška učilnica, ki se seveda razdeljuje v mnogo rivâkov in posameznih učilnic. V mali postranski dvorani je grob mohamedanskega svetnika Abd el-Rahmân Kihîja, posebnega zaščitnika vseučilišču in dijakom.

V veliki dvorani opazujemo isto življenje kakor po arkadah. Tukaj sedi na pletenici razred zamorcev, učitelj jim je bel Turk; tam zopet čepé Kitajci okoli svojega šeha Hindostanca. V razredu mlečnozobih otrok uči belolas starček, v razredu belobradih starčkov petindvajsetleten mlad šeh! Pestri, gibčni obrisi, povsod pojavi lahkoživega in preminljivega življenja jutrovcev!

V prostih urah se vsi učenci učé na glas, hodijo ali pa čepé razkrižanih nog na pletenici ter migajo in zibajo neprestano glavo in vrhnji del telesa, da si „okrepčajo spomin“, kakor pravijo. Posebno v veliki dvorani, kjer je navadno do 8000 dijakov, nastane včasih peklenski ropot, včasih zopet vršenje, kakor da naskakujejo morski valovi ob pečine; deset-tisoč raznih glasov, soprani in čevljarski basi, vse se zlija v šumno celoto, ne baš malenkost. Slaboznane židovske šole niso potočič proti temu elementarnemu „morju disharmoničnih glasov“.

El-azhar ima veliko število pobožnih ustanov. Iz teh dohodkov se plačuje tristo šêhov (rednih profesorjev), le rektor (šêh el-islam) dobiva še državno plačo, 700 egiptskih rijalov na leto. Vsak „šêh el-islam“ je ob enem tudi glavar islamu za Egipt, po našem nekako: nadškof, patrijarh. Dostojanstvi: rektor vseučilišča in poglavar islamu za Egipt sta

torej vedno v jedni osebi združeni, ki služi hoté nehoté dvema gospodoma, kajti rektor je odgovoren egiptovski vladi, poglavar islamu pa le turškemu sultanu v Carigradu, moslimskemu halifu. Imovitejši dijaki stanujejo na svoje stroške zunaj učilišča; ubogi, in teh je velika večina, dobivajo stanovanje, obleko (ne vedno) in hrano popolnoma brezplačno na gamiji. Stroške plačuje država in pobožne ustanove. Govoril sem nedavno o tej točki z nekim šehom. „Kdo ima dobiček od tega, ako se dijaki dobro izšolajo“, dé mi šeh, „ako ne država, ki jih porablja potem za duhovnike, učitelje, sodnike in uradnike? Ako so dijaki v prvi vrsti državi v korist, mora jih tudi ona hraniti, oblačiti in dati jim stanovanje, vsaj v isti meri, kakor vojaščini, ki deželi ni v nobeno dejansko korist. V Egiptu delamo to že tisoč let, saj je modrih glavic vedno najti več med siromaki kakor med bogatini. Preverjen sem, da se nobena vlada ne bo upala odpraviti tisočletne navade, takozvane „predprave ubogih“, če neče razburiti vseh moslimov v deželi.“

„Lepa šega je to! Vas moslime le občudujem“, odvrnem mu.

„Pri vas v Evropi“, nadaljeval je šeh, „zgatite vse bedake in slaboumneže, da so le bogati in odličnega rodú, v šole; siromaki, prebrisane glave, pa ne morejo nikamor brez podpore in denarja. To je brezsrčna krivičnost v naših očeh.“

„Da, je tudi res!“ odgovorim mu iz nova.

Mož se je izrazil po naših nazorih morda ostro in netaktno, a resnično.

Jako me veseli, kadar se morem na azharskem vseučilišču pogovarjati z učenimi „šehi“ in „telâmîzi“ (učenci).

Arabec, ki se z Evropcem sprijazni, je gostoljuben in nad vse ljubezniv. „Moja hiša je tvoja hiša“ (bajti bajtak); „sreča je prišla s teboj v mojo hišo, vzemi jo, tvoja je“ ali pa tudi „pri Bogu, ti zaslužiš, da bi bil moslim“ se pri vsprejemu po navadi čuje.

„Hel âkhdar âhdum genâbak fî šaj?“ („Ali ti morem v čem koristen biti?“), — s temi besedami sprejmejo tukaj na učilišču po navadi Evropeca, zakaj arabščina ne pozna „vikanja“.

„Aškor min kul khalbi“ („Zahvalim se iz celega svojega srca“); — „katar hêrak (hajrak“), („Bog množil tvoje posestvo“) odgovorimo. Izzujemo čevlje, nataknemo rdeči fez (tarbûš) na glavo ter sedemo razkrižanih nog med telâmîze, da poslušamo predavanje „rivačnega“ šeha. Šeh razpravlja, recimo, 112. suro koransko o jedinstvu božjem (tavhîd), navaja in razlaga stavek za stavkom: „On je Bog — jeden, Bog večni; on ne ‚rodi‘ in ni ‚rojen‘, in nikdo mu ni enak“ . . .

Med dijaki, ki poslušajo, je tudi „dervîš“, nag in razcapan; stara, umazana vreča mu visi okoli pasa, to je vsa njegova obleka. Dervîši so moslimski redovniki, živé v največjem uboštvu, razcapani in polnagi; samostana nimajo, cel dan se klatijo in prosjačijo po ulicah, na trdem cestnem tlaku tudi spé leto in zimo. Mohamedanci jako čislajo dervîše (derâvîš), češ, da posnemajo preroka Mohameda in izpolnjujejo njegove besede: „Uboštvo je moj ponos!“ . . . Predavanje poneha, dervîš, ki je hud umazanec in neolikanec, pljune prav širokoustno svojemu tovarišu na krilo, „naj si le obriše“, misli si pač; šum nastane, ker vsi dijaki začno kričati „Destûr, ja mubarakîn“ („oproščenje, o vi blagi!“) . . . Kaj je to? — Mohamedanci so hudi babjeverci, posebno se bojé hudih duhov in hudiča (afrit). Hudi duhovi človeka povsod obdajajo, z vsakim gibljem jih človek lahko udari in razžali, torej jih je treba posebno pri pljuvanju po prej navedenem izreku oproščenja prositi. Kaj pa je storil naš dervîš? Mislil si je: „Na tleh čepi morda ravno ‚afrit‘, torej je modrejše pljuniti na tovariša, kakor da razžalim ‚afrita‘.“ Kaj ne, dražestno? Šeh, ki je opazil nedostojno vedenje dervîševo, opozori ga, „naj se vêde dostojno“. Vodo v Nil nositi! — Dervîš je gluh, namuzne se zbadljivo ter zarenči v egiptovskem narečju prav jezično: „Alâh jebârik fik, ja šeh, — malêš, ja habîbi!“ (Bog te blagoslovi, o šeh, nič ne dene, moj dragi!) „If, mâ tistihîš, tfû alêk!“ (Fej, ali se ne sramuješ, fej tebi!) renčé nanj dijaki. „Êš el-arke, di —, ruhu al-hamâm!“ (Kakšne čenčarije, idite se „kopat“!) odreže se jim naš dervîš, pljune še jedenkrat ter odnese pete.

Dervîši so na El-azharu nekaki „hospitantje“ ali izredni slušalci; po ogromni večini ne znajo ne brati ne pisati, in baš zaradi tega jim je zabranjen vstop kot rednim slušateljem (telâmîzom). Vseučilišče ima ž njimi križe, pa jih vendar ne more postaviti pod kap zbok stoletnih, mogočnih predsodkov, ki dajejo v moslimski državi beračem, dervîšem in blaznim nebroj pravic.

V turških rivâkih na vseučilišču sem nalletel na moslimske Jugoslovane. Moslimskih Bolgarjev iz Makedonije, ali bolje makedonskih Turkov, ki umejo bolgarski, je večje število; vsi so fanatični osmanlije po starem izreku: „Poturčin hujši od Turka.“ Celó dva Bošnjaka sem zasledil. Oče prvega se je že leta 1880. izselil ter biva sedaj v Angori (v Mali Aziji), njegov sin Ibro (Ibrahim) je priden in nadarjen dijak; jezik svoje rodne zemlje je skoro popolnoma pozabil, pač pa govori dosti gladko francoski. Kje se je navadil francoščine, nisem vprašal. Kot dobrega poznavalca turščine, arab-

ščine in francoščine ga vsekakor čaka lepa karijera na Turškem. Ne sovraži „žavrov“ zaradi vere, temveč le zaradi njih gospodoželstva, kakor se je proti meni izrazil. „Švabe“, Armenice in Grke posebno mrzi.

Drugi Bošnjak, Mehmedbašić Ali po imenu, je prav zanimiva oseba. Doma je iz Sarajeva, kjer njegovi sorodniki še živé. Mati mu je že pred dohodom Avstrijcev umrla, očeta pa je usmrtila ob času okupacije avstrijska krogla. Mladi mož govori izvrstno hrvaščino (srbsčino), le turških in celó egipčansko-arabskih besedij mu preveč zahaja v govor. On neče biti ne Hrvat, ne Srb, ne Bošnjak: on je „Turčin“, četudi prav slabo govori turški. Koranske in egiptovske arabščine se je izvrstno privadil. Piše tudi cirilico in latinico, a jako slabo; ne razločuje dobro arabskih črk od cirilsko-latinških, posebno pa samoglasnike po arabski šegi rad izpušča. „Švabe“ in „Magarce“ (Madjare), ki so mu — kakor pravi — umorili očeta, silno sovraži. Dobro, ako mož ne pride nikdar več v Bosno, zakaj tam bi ga zaprli prvo uro.

Zapustimo sedaj to staro, v tolikih ozirih znamenito in zanimivo vseučilišče! Pri glavnih vratih oglejmo si še vseučiliške brivce, ki mo-

rajo vsakemu dijaku vsak teden po moslimski šegi obriti glavo; brade, posebno pa dolge muslimske brade, se ne dotikajo. Zanimivo je, da so brivci navadno ob enem tudi dijaki. Seveda ob tolikem poslu ne gre dvema gospodoma služiti, učiti se in briti je težko, — in vendar po kakih dvajsetih letih vtaknejo z zadovoljnim smehom tudi brivci svoje absolutorije v žep.

Pred vseučiliščem nas čakajo kahirski arabski oslarji, ki nam priporočajo, naj se vspnemo na dolgoušnika, zakaj pot je dolga. V vseh evropskih jezikih nas obsujejo šaljivi hudomušniki: „Bourrriquet, Monsieur, pas prussien, télégraphe, téléphone, excelsior!“ — „Good donkey, good!“ — „Asino, signore, asino!“ — „Bismarck-Esel, gut reit!“ Dostikrat pa tudi slovenski: „Pejd' Pepca na osla, pejd', pejdamo u Haricu!“ če zapazijo kako slovensko služkinjo, katerih je do dva tisoč v Kahiri.

Zajašimo torej egiptovskega osla ter se vrnimo v Izmajlijo, evropski del mesta. Oslarji nestrpno priganjajo, brcajo ter zbadajo ubogega dolgoušnika; da, hudo razjarjeni, natvezajo živali celó svoje najhujše psovke: „Ibn el-jahûdi“ (sin čifutov) ali pa tudi „sin proklete tvoje žene“, namreč oslove.

(Konec.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

69. Cena prostosti. — Kako malo ljudje mislijo! — Horacov izrek. — Prepír o Mohorjevi družbi. — Krivoverec. — Nikolaj Gogolj. — Prvič v Vrbi. — Nedeljski dnevni red. — Vprašanja in odgovori.

... kimovca ...

Mili prijatelj! Z Bleda ti pišem. Pozno, to vem; pričakoval si mojega pisma precej v začetku počitnic. Hudoval si se, kaj ne, pa si mislil: „Dobro se mu godi in v časti ga imajo tam gori, pa je pozabil name. Honores mutant mores!“ Josip, ne zavidaj mi moje časti niti dobrot, ki jih uživam tukaj; lej, prvi dan meseca kimovca je danes in torej samo štirinajst dnij še do moje rešitve iz te prostovoljne, vendar grozne sužnosti — samo štirinajst dnij, in vendar jih kar pričakati ne morem, in kakor otrok sem skoro že seštel ure, ki me še ločijo od moje prostosti. O blažena prostost, sedaj te šele znam ceniti! V šolo hoditi dan za dnevom, v šoli presedeti cele ure, dan in noč skrbeti, kaj bo

jutri v šoli — brate, to je meni sedaj še vse zlata prostost! Toda: poučevati druge od ranega jutra pa do črne noči, ves svoj dragoceni čas do zadnjega drobca darovati drugim, in ob enem se gibati v družbi, ki človeka prezira kot siromaka, prezira ter čisto nič ne ceni njegovega truda: to, dragi moj, je sužnost, črna sužnost. O, kako se bom oddahnil, ko napoči zadnji dan moje „hofmajstrije“! Vse natanko imam že preračunjeno, kako pojdem lepo peš do Radoljice, po poti pa kako se bom ljubo poslavljal od vsakega grma, od vsakega kamena na cesti ter mu povedal, da sem sedaj prost, prost, kakor ptica v zraku; oj, poslavljal se bom tako ganljivo, da bo kamenje in grmovje milo gledalo za menoj, odhajajočim proti beli Ljubljani, ter obžalovalo, da ne more z menoj. — — —

A sedaj, srce, potrpi! Še štirinajst dnij — môlči! — Pri oknu slonim ter zrem v lepo, jasno noč. Noč, ta jedina je moja; jedino po noči smem pisati svoja uboga pisma. — Vile, gostilne, vrtovi ob jezeru so še razsvet-

ljeni: godba, petje in smeh mi udarja na uho. V naši grajščini je že vse mirno. Moji učenci so že v sladkem Morfejevem naročju. Le njih častivredni „hofmajster“ je toliko trčen, da bedi ter gleda svetlo luno, plavajočo nad spečim jezerom. In kaj more častivredni „hofmajster“ za to, če mu o tem prizoru pride v spomin njegov dom?

Tiha luna jasno sije,
Duh moj misli na svoj dom. —

Brate, kako malo se misli na svetu! Povsod vidim le uživanje, zabavanje, življenje po najnižjih nagonih, toda — mišljenja zapazim malo, malo! Ubogi narod pač misli in — obupuje; kdor strada, misli. Ko bi mi vsaj pol ure vsak dan premišljevali sebe in kar se godi okrog nas, koliko bi koristili sebi in narodu! Stari Horac bi nam bil lahko vzgled. Letos ga bomo, kakor veš, brali v šoli; zato sem si ga kupil že za počitnice, da ga včasih vzamem v roke. Najrajši čitam njegove satire. Kako krvavo potrebujemo tudi mi bridkih satir Horacovih ali Juvenalovih! In tam v četrti satiri prve knjige proti koncu pripoveduje Horac, kako vedno premišljuje sam sebe in svoje napake:

... Neque enim, cum lectulus aut me
Porticus exepit, desum mihi. „Rectius hoc
est.“

„Hoc faciens vivam melius. Sic dulcis amicis
Occurram. Hoc quidam non belle: numquid
ego illi

Imprudens olim faciam simile?“ Haec ego
mecum

Compressis agito labris...

V dejanju, seveda, se pokažejo misli, če so kaj vredne. Menim, da sem jih v dejanju pokazal tudi jaz. Na nekem izprehodu je gospod baron omenil naše Mohorjeve družbe ter rekel te-le besede: „Jaz imam prav rad to slovensko ljudstvo, toda žal mi je, da je Mohorjeva družba pita s takimi budalostmi.“ „Smem-li vprašati, kakšne budalosti menite?“ rekel sem jaz, s težavo premagujé svojo razburjenost. „No, s tistimi nabožnimi knjigami“, glasil se je odgovor. Kaj takega do sedaj še nisem slišal. Z nabožnimi knjigami, molitveniki, šmarnicami, življenjem svetnikov i. dr. se torej pospešuje neumnost, budalost, zabitost med ljudstvom?! Z vsem spoštovanjem sem pripomnil to-le: „Gospod baron, dovolite, da sem jaz drugačnega mnjenja. Ali so naši dedje za neumnost prelivali kri? In to je moja skromna misel, da živo versko prepričanje je ohranilo naš narod in ga še ohranjuje. In — ker že govorim — dovolite, gospod baron, da vam povem, kako sodi o nabožnem slovstvu slavni učenjak Jagić,

čegar učenec jaz želim postati po enem letu. Ako želite, vam, gospod baron, lahko pokažem platnice predlanskega letnika „Cvetje z vrtov sv. Frančiška“. Dragocene so mi in skrbno jih hranim. Dragocene jih imenuje Jagić sam v nekem pismu na urednika P. Stanislava Škrabca. Pa ne samo platnice, ampak tudi nabožne spise, ki jih prinaša „Cvetje“. Tam, v 9. zvezku, pod črto je tiskan odstavek iz Jagićevega pisma. Zapomnil sem si ga dobro. Dovolite, da ga povem, kakor je tam v hrvaščini: U današnje vrijeme, gdje su osnovi porodičnoga i društvenoga života silno potreseni, vrijedna je poštovanja svaka i najskromnija radnja, koja si stavlja tu zadaću, da sačuva narodu vjeru u boga i svetinju moralna života. A „Cvetje“ hoće, da slovenskomu narodu pruži u ruke zdravu duševnu hranu. — In jednako hrano podaja družba sv. Mohorja slovenskemu narodu. Torej!“ — Baron mi ni odgovoril na to nič. Molčala sva. Čutil sem, da sem se bil preveč razvnel, kar je pri gospôdi največja napaka.

A čudno in nerazumljivo mi je to, da moj gospod grajščak, ki ga vere ni skrb in jo ima še celó za neumnost, da pa vendar krive vere ne pusti učiti. Pred par dnevi sem jo v tem oziru prav pošteno skupil. Pripovedoval sem namreč na izprehodu dečkom o Janu Husu. Prečital sem bil še med šolskim letom prav živo pisano češko knjižico: „Život a útrpení mistra Jana Husa.“ Dobili smo jih bili nekaj več iz Prage od znanega prijatelja Slovencev. Prečital sem knjigo pazljivo in kar sem si bil zapomnil, to sem povedal dečkom. Drugo jutro se srečava z baronom v parku. Prišel mi je nalašč nasproti. „Včeraj ste pripovedovali na izprehodu o Janu Husu?“ pričel je. „O Husu, da, preblagorodni!“ „Ste-li zajemali podatke iz vaše šolske knjige?“

„Ne, vaše preblagorodje, zakaj v šolski knjigi je bilo o Husu kaj malo.“

„Ste se li že učili cerkvene zgodovine?“

„Ta pride na vrsto letos, v osmi šoli, gospod baron!“

„No, to bi morali pa vendarle vedeti, da je bil Hus krivoverec; vi pa ste ga slikali včeraj kot pravega mučenika, ki je učil najčistejši katoliški nauk.“

Pogrelo me je. „Oprostite, gospod baron, — jaz sem vendar čital češke vire, češki pisano življenje Husovo, in tam je vse to dokazano, in z debelimi črkami tiskano, kar je kaj važnejšega.“

„Ne bodeva se dalje pričkala“, odvrne mi hladno baron, „kar ste pripovedovali včeraj o Husu, ni res, res pa je, da je bil krivoverec. Dečkom sem stvar pojasnil, ker ne maram, da bi nosili napačne pojme v glavi; vi pa, prosim,

jim o tem nikar več ne govorite. Pa brez zamere!"

Baron je po teh besedah odšel dalje v park, jaz pa sem šel, da poiščem malega Rudolfa ter pričnem staro pesem, ki se ji pravi „einmaleins“. Najrajši bi se bil strl od jeze in sramote! Na vse zadnje bo grajščak mislil, da sem prišel krivo vero učiti v grad. Sedaj šele spoznavam, dragi moj Josip, kakšen tepec sem: človek, ki nima čisto nič svoje sodbe, brez kritičnega daru, slepo verjamem vse, kar slišim in berem. Jurare in verba magistri — to je moja napaka. Odtod ta grozna blamaža! Sedaj šele umem, umem seveda po svoje latinski rek: *lectorem unius libri timeo*; bojim se, a še več: zaničujem človeka, ki čita samo jedno knjigo. In tak sem bil v tem slučaju jaz. Zato me je samega sebe sram!

Da se resnica prav spozna,
Je treba čuti oba zvona.

Da, ta velja! Pa za Boga, čemu nam vendar pošiljajo slovanski bratje iz Prage knjige, ki proslavljajo Husa takó, da je resnici v kvar?

Vendar preveč mi baron ni zameril. Nekaj časa se je vèdel sicer res zelo mrzlo proti meni, včeraj pa mi je ponudil svojo rusko knjižnico, če si hočem morda kaj izbrati. Srce mi je poskakovalo od veselja. Toliko in tako krasnih ruskih knjig še nisem videl. Žukovskij, Deržavin, Karamzin, Puškin, Lermontov, Krylov, Gogolj, Dostojevskij, Turgenjev . . . vsa ta mila in slavna imena so bila zapisana na lepo vezanih knjigah. Popolnoma torej ta ruski baron vendar ni zavrzel svojega materinega jezika. Izbiral nisem dolgo. Po Gogolju sem segel. Štiri debele knjige ga je. Ker je bilo deževno, bil sem nekoliko prost; dečki so čitali vsak svojo knjigo, ki so jih dobili za tisto popoldne od strica: tretješolec Emil je čital Jules Verna „Die Kinder des Kapitän Grant“, prvošolec Ludovik „Stanley, der Afrikaforscher“, še za-me zelo zanimivo knjižico, Rudolf pa nekakšne „Märchen für die Kinderwelt“. Jaz sem sedel v lopi ter bral „Revizorja“. Mislim, da mu v ruski komediji ni para. Ko sem se zvil od smeha ter tolkel po kolenih, stopil je v lopo baron. „Gotovo čitate „Revizorja“?“ bilo je prvo vprašanje. Ko sem potrdil, nadaljeval je to-le: „Kaj ne, Gogolj je umel kakor stari Horac *ridendo dicere verum*? Kako trpka resnica tiči v tej igri! Šiba se podlo rusko uradništvo, šiba kar najostreje, in vendar je pisatelj povedal tu vse uradnike, od najvišjega do najnižjega ponižujoče dejstvo takó, da se je pri predstavi l. 1836. sam car Nikolaj do solz smejal ter podaril Gogolju, ne da bi pesnik vedel, kdo mu je dal, 5000 rubljev.“ Danes sem pričel brati Gogoljeve „Mrtve duše“. O

prijatelj, to je žalostna zgodba. Mogoče, da o tem napravim kdaj kakšno predavanje v šoli ali v „Pobratimiji“!

Ker sem že pri pesnikih in pisateljih, nikakor ne smem pozabiti povedati, da sem pretekli teden obiskal rojstveno vas Prešernovo,

Vrbo, srečno drago vas domačo!

Ves čas, kar bivam tu visoko na Gorenjskem, uhajal mi je pogled tje pod peščeno hribovje nad Breznico, kjer stoji med gostim drevjem, kakor se mi je pravilo, Vrba. Neko popoldne pa kar napovem dečkom, da pojdemo danes čez Savo skozi vas Breg v Vrbo. Pa smo šli. Na bregu smo občudovali velikansko podobo sv. Krištofa, ki nosi božje dete na rami. Kadar Sava odnese most v tem kraju, bi bil prav potreben jeden tak orjaški Krištof. Bližali smo se Vrbi. Če ti rečem, da mi je srce nekam močnejše bilo, čim bližje smo bili, se mi boš smejal, češ: sentimentalist! A divjak bi moral biti, kdor ne bi pred to skromno kmetiško hišo čutil bližine pesnika-veleuma. Dečkom sem moral razlagati, kaj pomeni vzidana plošča na steni, a najrajši bi bil molčal ter — se zamislil. Prijazni cerkvenik nam je rad dal ključ, da smo šli tudi v bližnjo cerkvico svetega Marka. Nekoliko utrujeni smo legli v travo za cerkvico. In nehoté so mi prišle misli: „Kje so časi, ko sta tukaj sedevala dijaka Matija Čop in France Prešeren? To sta bila pač res nadepolna dijaka! In vendar, njiju poznejša usoda? Čopa, „velikana učenosti“, kakor ga Prešeren sam imenuje, ki

Skrita nobena bilà ni zvezd mu nebá poezije,
Slednji je bil mu domač jezik omikan, učen, —
tega velikana učenosti, v najlepših letih
V Save deroče valov tam vrtinčinah smrt ga
zasači,
Glas mu zaprè besedí, 'z rok mu potegne
peró.

In Prešeren? Kako malo sreče je užil na svetu! Učenost, omika, slava, vse to mu ni prineslo sreče.

O Vrba

— — — — —
Da b' uka žeja me iz tvoj'ga svéta
Speljala ne bilà, golj'fiva kača!

— — — — —
Mirno mi plavala bi moja barka,
Od ognja dom, od toče mi pšenico
Bi bližnji sosed varoval svet' — Marka.

In leteli so mi sami otožni verzi Prešernovi v spomin, kakor:

Kak kratko je veselih dni število i. dr.
ko mi najedenkrat pride junaška misel: Vse
mine, tudi tvoja „hofmajstrija“ bo, in zopet

boš vesel med svojimi pobratimi v Ljubljani, — in ta misel mi je dala novih močij, da sem vstal z dečki ter šel mimo brezniške cerkve ter pokopališča proti domu. Nad vhodom tega po-

Drug, jako zanimiv izlet smo napravili z dečki na planine. Šli smo tisti dan že zjutraj iz doma; pot nas je vodila mimo rojstvene hiše umrlega pisatelja Tonejca-Samostala, ki je tako lepo opisal v „Dunajskem Zvonu“ življenje na planinah, potem pa vedno više in više, dokler se nam ni odprl najdivnejši razgled na blejsko in bohinjsko stran. Res,

Dežela kranjska nima
lepš'ga kraja
Ko je z okol'co ta,
podoba raja!

Sploh, ako bi ti hotel popisati in dopovedati vse, dragi Josip, kar doživim, moral bi ti pisati do dana belega. Že sama nedelja, koliko snovij bi mi dala! Dopoldne pred deseto uro peljem dečke, da gremo v župno cerkev k maši. Tedaj ima vselej gospod kapelan opravilo. Strašno hud človek Ti je to! Že šest nedelj sem tukaj, pa še zmirom pridiga o sami čistosti, in kako hud je. In pravijo, da se skoro vedno posti, in da zvečer ne je čisto nič! Hu! Tako pusto življenje! V žagrad prihaja k maši tudi neki star duhovnik, upokojen, doma iz tega kraja. Mož mora biti velik čudak, ker se vêde jako nenavadno. Pravijo, da ni čisto pri pameti in da je študiral v mladih letih tam v Padovi! — Ob nedeljah popoldne navadno ni izprehoda. Tedaj imamo doma kako igro; včasih igramo cricket celo popoldne, včasih podiramo

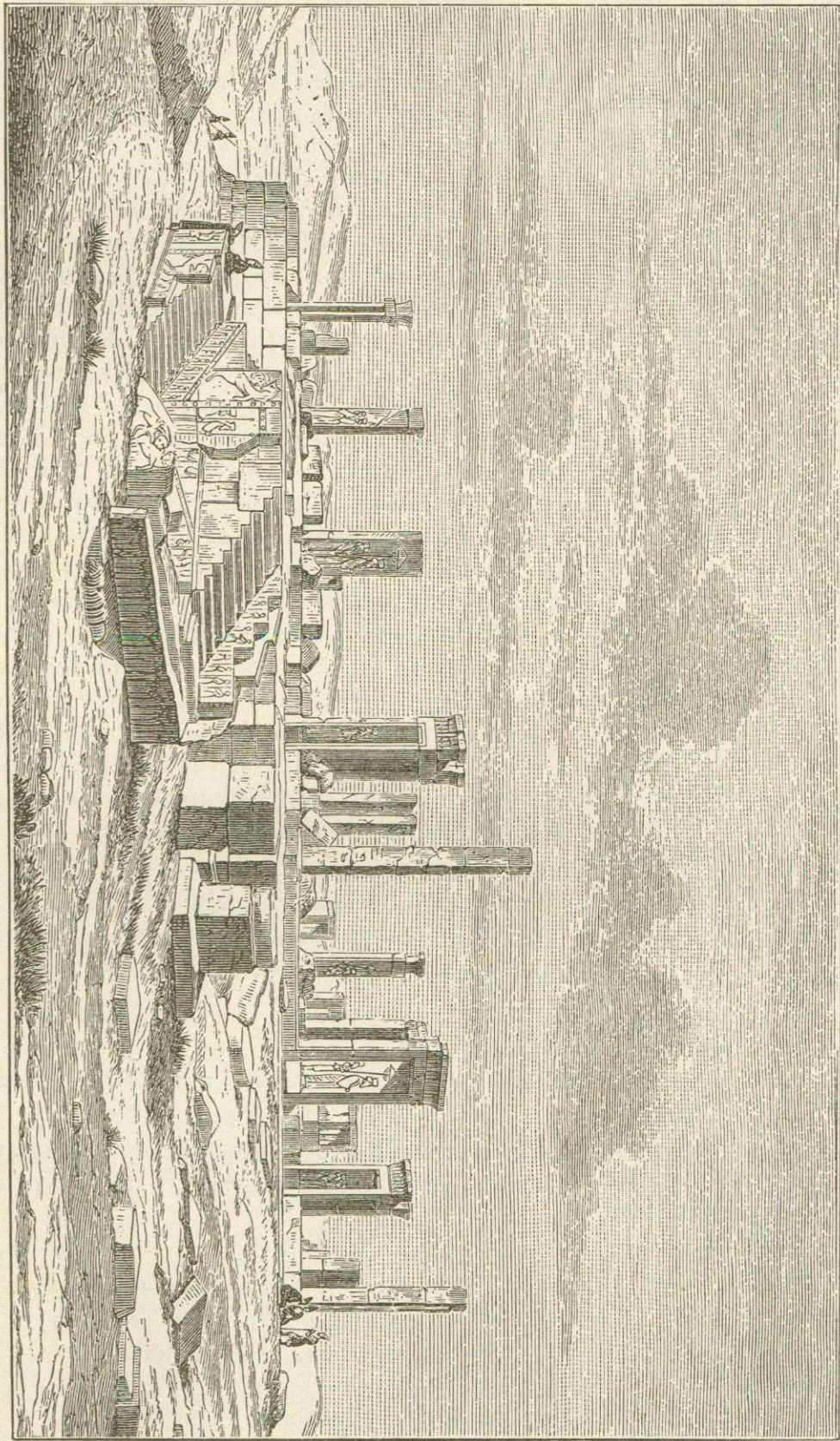
kopališča — to naj Ti še omenim — smo čitali jako lep napis:

Kar ste vi, smo bili mi,
Kar smo mi, boste vi.

Toda mi si nismo baš belili glave s tem premišljevanjem. Tako mladi še vsi —: smrt, čakaj!

kegle, pa s privezano kroglo. Pri vsaki igri te spoznajo, si-li spreten ali pa neroden. Sploh, pri gospôdi mora biti človek v vseh ozirih spreten, sicer mu slaba prede. Včasih pri večerji se kar najedenkrat izmisli gospa baronovka, da mora vsakdo izmed družbe povedati jeden pripraven

Zapadna stran Kserksove palače v Perzepolju. (Tu je napis G, naveden na str. 347.)

rek, in to hitro, brez cincanja. Nekoč sem bil jaz takoj drugi na vrsti. Kar vroče mi je postalo. Kaj naj povem? Prišla mi je pametna misel: skoro vsak večer so se namreč čudili, zakaj nič ne večerjam (kakor veš radi želodčne bolezni!); no, da jim sapo zaprem, izrekel sem slovesno narodni pregovor: kratka večerja — dolgo življenje. Rešil sem se! — Ob drugi priliki sproži baron to-le misel: vsakdo povej, katera oseba starega zakona mu je najbolj všeč? Pa smo odgovarjali, vsa razna imena so spravili na dan.

Jaz sem tedaj imenoval Nabuhodonozorja. Na vprašanje, zakaj mi je tako všeč, sem povedal naravnost, da zato, ker je Jude odpeljal v sužnost! — Sedaj smo pa sužnji mi kristijanje! Suženj tudi jaz — a samo štirinajst dnij še, slišiš, samo še štirinajst dnij, zakaj vsaka reč samo nekaj časa traja, je rekel Kranjec, ki je Francoza zibal, kakor sem Ti menda že jedenkrat zabičeval.

Ko se vrnem v Ljubljano, sporočim Ti takoj!

Ivan.

Arabeske.

(Zložil E. Gangl.)

11. Dve čaši.

Z grmečim glasom, ježno govori
Kralj v svojih modrih svetovalcev zbori:
„V verigah preživi naj svoje dni,
Za težke grehe v ječi se pokôri!
Bil brat mi je, a brat mi ni zdaj več;
Če se razsrjenost mi ne ublaži,
Še glavo bo položil mi pod meč
On, ki se hlinil je in služil láži!
Kdo bi si mislil, da bo kdaj tako?
Na ustnah smeh, prijaznost in odkritost,
Hinavstvo v srcu, podlost, kačja zvitost;
Méď na jeziku in zvestost v besedi,
A v mislih strup, sovraštvo je samó;
Iskreči mu, prihlinjeni pogledi,
A v duši peklo mu leži temná.“

Rad svetovalec sivi bi govoril . . .

„O, mólči mi! Ne veš-li, kaj je storil?
Ščuval je ljudstvo zvesto proti meni,
Da vzdigne se, kraljevo strl oblast,
Da vzide potlej dan mu zaželeni,
Ko nosil krono, žezlo bo in čast!
Gojil sem gada si na prsih jaz,
Ki sem zaupal vse mu, vse verjel —
A vem: varljiv človeški je obraz,
Dvomiti nad resnico sem začel,
Zatrl nakane sem! In žive dni
Za svoje grehe v ječi se pokôri!“

Oddahne kralj se, tajno zašumi
Beseda za besedo v svetlem zbori . . .

Počasi sivi svetovalec zdaj
Odide . . . V resni misli mu globoki
Počiva duša, ko dospe nazaj . . .
Dve polni čaši nese h kralju v roki.

Steklena prva je, a druga zlata,
Nakita čaša dragega bogata.
In stopi predenj in tako mu dé:
„O, bil si varan, kralj! Nezvestnik kleti
Ubežal tvoji ostri ni osveti.
In to me veseli! Zatorej v tem
Svečanem hipu, ko je zlo končano,
V prisegi kličem Bogu, tebi dem,
Da bomo služili ti udano.
Nebo te naj živi do poznih let,
Blaginjo siplji Bog na rodni svet!“

In prime kralj vzradoščen zlato čašo:
„Bog čuj te, starec, živi družbo vašo!“

Naguba svetovalec čelo resno,
Na pol udano in na pol slovesno
Pripogne h kralju s kupo se stekleno.
Ko zmoči ustna kralj, oko ognjeno
Zablisne v jezi, zazveni po tleh
V tem hipu zlata čaša . . . Tajen smeh
Po velem licu starcu preleti . . .
„Kaj storil si? — Pijačo to pij ti!
Kaj kralju vode nosiš v kupi zlati?“

„Pa to bi vzela, tu vince se smehljá ti!
Dejal sem večkrat že, kralj svetli moj:
Ljudi po vrednosti notranji sodi,
Prijatelj in zaveznik njemu bodi,
Ki ti v dejanjih je prijatelj tvoj.
Besedam, licu nikdar ne verjêmi,
Hinavec le je človek preprijazen.
Kralj jasni — naj ne plaši te bojazen —
Tu vince je, to mójo čašo vzêmi!“

Nasmehne kralj se, rujno vince pije:
„Resnica sama naj na veke žije!“

Klinopisni spominiki in sv. pismo.

(Spisal dr. Fr. Sedej.)

(Dalje.)

b) Kaj obsegajo asirsko-babilonski klinopisi?

Posestrimski državi, cvetoči v starodavnem času ob bregovih Tigra in Evfrata, namreč Asirija in Babilonija, sta si v marsičem podobni a tudi različni. Oba naroda sta bila semitskega pokolenja in sta govorila skoro isti jezik. Klinopisni spominiki nam kažejo Babilonce, stanujoče v rodovitni planjavi med južnim Tigrom in Evfratom, bolj miroljubne, goječe znanosti in pospešujoče občo človeško kulturo. Asirci pa so bili že zaradi goratih krajev, v katerih so stanovali, bolj divji, smeli in bojeviti. Bojevaje se z divjimi zvermi, posebno levi, in z bližnjimi narodi, niso imeli Asirci časa ne volje pečati se resno z znanostjo in umetnostjo, zatorej so si izposodili od svojih babilonskih sosedov to, kar so bili oni do tedaj na tem polju pridelali. Asirska vojniška država je prav diplomatično porabila pridobitve babilonskega uma za svoje državne namene. Med tem, ko so v Babiloniji duhovniki, jedini izobraženci, vplivali na javno življenje in na razvitek vse naobrazbe, je pri Asircih kralj sam vodil vse žitje in početje, ne samo vojske in politiko nego tudi znanosti. Asirski kralji so dali prepisati starobabilonske knjige ter jih zbirali v arhivih in knjižnicah. Državne listine in druga bolj važna pisma so začrtali na ilnate prizme, cilindre in stožce ter so je — k naši sreči — v več izvodih vzdavali v temeljne vogle svojih palač in templov. A to so se naučili od Babiloncev; zakaj tudi ti so imeli poleg templov arhive n. pr. v Babilonu pri Esagili, Sipparju in drugod. Da so tudi Babilonci zbirali popisane ploščice in plošče ter ustanavljali knjižnice, dokazuje zbirka plošč, katero je našel Anglež Loftus pri vasi Senkerek, po mislih Jurija Smitha — najstarša babilonska knjižnica.¹⁾ Senkerek zavzema mesto stare stolnice Larsa, ki je nekdaž imela imeniten tempel, solnčnemu bogu posvečen. — Bolj kakor na

domačih tleh se je ohranila babilonska učenost pri Asircih, kamor je bila prešla z vlado in oblastjo tudi književnost starih Babiloncev.

Najstarejše asirsko mesto in ob enem središče književnosti s knjižnico je bilo Aššûr, dandanes Kileh Šergat ob Tigru. Najstarejši spominiki tega mesta so po Jurija Smitha mnenju iz l. 1500 pr. Kr. Ker pa je bilo to deželno mesto preveč na jugu izven Asirije, so prenesli asirski kralji svojo stolnico bolj proti severu. Salmanasar I. okoli l. 1300 pr. Kr. si je izbral Kalah (Kalhi), dandanes Nimrud, za svoje prestolno mesto. Pozneje je Kalah skoro propadla, ker jo je Assurnasirpal (885—860) obnovil in v nji ustanovil knjižnico. Njegov sin in naslednik Salmanasar II. (860—824) si je oskrbel iz Babilonije knjig, katere so asirski pisci prepisali in uvrstili v kraljevsko knjižnico. Naslednji kralji: Ramman-nirari III. (811 do 782), Assurnirari (754—745), Tiglatpileser III. (745—727) (svetopisemski Ful), posebno pa junaški Sargon (722—705), ustanovnik zadnje in najslavnejše dinastije asirske, so to knjižnico pomnožili deloma z asirskimi izvirniki, deloma z babilonskimi prepisi. Senaherib, sin Sargonov, jo prenese v Ninive, katere si je izbral za svojo stolnico in olepšal z velikimi stavbami. Ta kraljevsko-narodna knjižnica je pod njegovimi nasledniki vzrastla v ogromno zbirko. Največje zasluge zanjo pa si je pridobil Assurbanipal (669—625) ali Sardanapal grških pisateljev, največji med asirskimi vladarji, slaven po svojih smelih ekspedicijah in nešteti zmagah, še slavnější pa zaradi svoje v resnici kraljevske darežljivosti, katero je naklonil tej knjižnici. On jo je obogatil bolj ko vsi drugi kralji in njegovi skrbi se nam je zahvaliti, kar dandanes vemo o babilonskem bajeslovju, o stari zgodovini in o drugih bolj važnih stvaréh. Njegovi agentje so zbirali povsod popisane plošče, je nosili v Ninive ter tam prepisavali. Po tem potu so romali literarni zakladi starih babilonskih mest v asirsko prestolnico, ki je nekaj časa tekmovala celó s slavnim Babilonom.¹⁾

Kakor smo rekli, Asirci niso bili izvirni in iznajdljivi v dušnem obziru. Temelj in bistvo svoje naobrazbe so dobili od Babiloncev. Vendar so v nekaterih strokah svoje učitelje celó prekosili in so s tem sami bili učitelji svojim azijskim in grškim sovrstnikom in potomcem.

¹⁾ Ta knjižnica obsega te-le stroke: 1. mitologične plošče: imenike bogov, njih lastnostij in naslovov. — 2. Slovniška dela, zapiske in razlago besed. — 3. Matematična dela; račune, tabele, kubične in kvadratne koréne, mere. — 4. Astronomijo, astrologijo in vedeževanje. — 5. Legende in kratke zgodovinske napise. — 6. Razne cilindre z zgodovinsko vsebino, med temi cylinder elamitskega kralja Kudur-Mabuka, vladajočega okoli l. 2280. pr. Kr. — 7. Zemljepisne tabele, zapiske mest in dežel. — 8. Pravna pisma o kupu in zameni, testamente in dolžna pisma. George Smith's Chaldäische Genesis. Autorisirte Uebersetzung v. H. Delitzsch. Leipzig, 1876, str. 31.

¹⁾ George Smith op. c. p. 32—34.

To velja posebno gledé na stavbarstvo in rezbarstvo. Čitatelj naj si ogleda le par slik asirskih palač z ogromnimi krilatimi biki ob portalih, z prostranimi dvoranami, okrašenimi z izvrstnimi ploščatimi reljefi (bas-relief), ki predstavljajo živahno življenje Asircev, javno in zasebno, in prepriča se o zmagi asirskega uma nad babilonskim. Tudi kar se tiče steklenin, katere Botta primerja beneškim in češkim, nadalje izvrstnega vezenja in tkalstva, ki je videti na asirskih okusnih oblekah, so Asirci prekašali Babilonce.

Ali čas je že, da razložimo, kaj obsegajo asirsko-babilonski književni spominiki.

Med raznimi klinopisnimi teksti zavzemajo prvo mesto pripovedke o stvarjenju sveta, tako imenovane „legende o genezi“ (Genesislegenden), ki so čudovito slične in sorodne svetopisemskim. Mimo teh imamo cele vrste plošč različnega mitološkega obsega, kakor legende o bogovih in njih čudnih delih, n. pr. kako je obiskala boginja Ištar, kaldejska Venera, podzemeljski svet (Höllenfahrt der Istar), kako se je bojeval bog Bel-Merodah s pošastjo Tiamat, kako tisti bog roma po svetu in zmaguje vpliv sedem slabih duhov, legende o delih Dibbare, boga kuge itd. Najobsežnejša in najbolj zanimiva pa je zbirka pripovedek o narodnem kaldejskem junaku z imenom Izdubar, ki bi se po mnenju asirijologov imel nazivati svetopisemski Nimrod, „krepak lovec pred Bogom“. (Gen. X., 9.) Ta narodni epos obsega celih dvanajst plošč, katerih poslednji dve nam podajeta kaldejsko legendo o potopu, oni sv. pisma malone popolnoma podobno.

Med asirskimi spominiki, katere so novejši čas razvozlali, se nahajajo tudi molitve, pesmi in himne bogovom v čast, katere nekateri nazivljejo „babilonske spokorne psalme“. Ali podobnost med babilonskimi in hebrejskimi psalmi je samo formalna. V obeh je opazati takozvani parallelismus membrorum in nekatere izraze in podobe, ki so lastne vsem semitskim narodom. Posebno bogata je književnost Asircev in Babiloncev babjeverstva, vedeževanja in magije, kakor to zahteva že njih mnogoboštvo.

Kaldejci so od nekdanj sloveli kot najboljši astronomi in astrologi starega sveta. Klinopisci so nam zapustili nekaj obsežnih del, ki razpravljajo o zvezdnatem nebu in o tolmačenju nebeških znamenj. Jurij Smith pravi, da so imeli Asirci in Babilonci veliko delo o astronomiji, obsegajoče več kakor sedemdeset plošč. Drugo delo, ki je blezo iz časa prvega kralja akadškega, Sargona namreč, pa uči, kako je treba tolmačiti nebeške prikazni in znamenja.¹⁾

Učeni jezuit P. I. N. Strassmaier, ki se že dolgo peča z babilonsko astronomijo, je našel in raztolmačil sistematičen posnetek neke naučne knjige o astronomiji in astrologiji, ki se je najbrž rabila v Borsipi, predmestju babilonskem, imenitnem zaradi templja E-zida, v katerem se je častil bog Nebo, „nadzornik nebes in zemlje“, „izumitelj pisma“. To knjigo je pisal neki Bel-ake-iddin v Borsipi l. 138 pr. Kr. Vredno je, da navedemo ob kratkem vsebino te knjige z besedami Strassmaierjevimi:

„Wie fast alle astronomischen Texte beginnt es mit: „ina amat Bel u Bilti-ia purussu“ (gemäss dem Worte des Bel und der Beltis), behandelt dann die Bedeutung des Sommer- und Winter-Solstitium, der Tag- und Nachtgleiche im Frühling und Herbst, den Zusammenhang der Orakel mit dem Vollmonde, den Einfluss des Mondes und der Sommerhitze auf den Krankheitszustand der Menschen und die Beschwörungen zur Heilung der Krankheiten, die verschiedenen Opfer im Frühlinge und im Herbst, und die Bedeutung des heliakischen Auf- und Unterganges des Sirius und des Sternes Shugi. In Verbindung mit diesen Himmelserscheinungen stehen die verschiedenen Feste: die Trauer im Hochsommer für Thammuz, die Klage für die abnehmende Sonne, die Trauer im Winter für das Verschwinden der Vegetation, die Feste für Marduk beim Wiedererscheinen der Vegetation im Frühlinge, die verschiedenen Ceremonien beim öffentlichen Gottesdienste, bei denen die Heilpflanzen, die Amulette (abnu), die verschiedenen Holzarten, die Getreidearten u. s. w. eine bedeutende Rolle spielen. Angereiht werden hier auch die Vorherbestimmungen aus den verschiedenen heiligen Vögeln, die in den Tempeln gehalten wurden. Eine vollständige Erklärung des ganzen Textes fordert noch eingehendere Studien; doch sehen wir hier zum erstenmal schon jetzt die eminent astronomische Bedeutung der beiden Haupttempel von Babylon: Bît-Saggil und Bît-Zida.“¹⁾

Stari Babilonci so znali preračunati mrknenje lune in so opazali mrknenje solnca. In kar je najbolj zanimivo — Babilonci so prvi razdelili ekliptiko ali solnčno pot na dvanajst delov in so te dele zaznamili z onimi dvanajstimi nebeškimi znamenji, katere vidiš v vsaki pratiki. Da je zodijski ali zverinski krog babilonskega izvira, slutili so nekateri že prej, kot gotovo pa so to dokazali Epping, Strassmaier in Jensen. Imena nebeških znamenj so bila pri Babiloncih uvedena že 3000 let pr. Kr., Jensen

¹⁾ George Smith, op. c. p. 35.

¹⁾ Neue babylonische Planetentafeln von Jos. Epping S. J. und J. N. Strassmaier S. J. v „Zeitschrift für Assyriologie“, herausgegeben von C. Bezold (Sept. 1891) VI., 216.

je vrh tega dokazal, da sloné posamezna imena nebeških znamenj na babilonskem bajeslovju.¹⁾

Dasi so strokovnjaki le malo preiskali to babilonsko stroko, vendar to malo zadostuje, kakor pravi trezni asirijolog H. Winckler, da nas navdá z največjim spoštovanjem do natan-

čnosti in skrbnosti starobabilonske astronomije.¹⁾

Da starobabilonska astronomija še dandanes na nas vpliva, dokazujejo tudi imena dnij našega tedna, sloneča na imeniku babilonskih planetov. Ta-le obrazec stvar razjasnuij:

Imena dnij v tednu				Imena babilonskih planetov.
Latinski	Taljanski	Nemški	Angleški	
Solis dies	—	Sonntag	Sunday	Solnce
Lunae dies	Lunedi	Montag	Monday	Luna
Martis dies	Martedi	Dienstag	Tuesday	Nergal (Mars)
Mercurii dies	Mercoledi	—	Wednesday	Nebo (Merkur)
Jovis dies	Giovedi	Donnerstag	Thursday	Marduk (Jupiter)
Veneris dies	Venerdi	Freitag	Friday	Ištar (Venus)
Saturni dies	—	Sonnabend	Saturday	Ninib (Saturn)

Kar se tiče štetja časa, računali so Babilonci v navadnem življenju po mesečnih letih, poznali pa so tudi astronomično solnčno leto ($365\frac{1}{4}$ dnij). Da bi nastalo razliko med mesečnim in solnčnim letom poravnali, pridevali so dvanajstemu, kakikrat tudi šestemu mesecu, takozvani prestopni mesec. Za vlade perzijske so prišla babilonska imena mesecev v rabo v celi sprednji Aziji in tudi v Palestini. Judovska imena mesecev so potemtakem babilonskega izvira in se babilonski ravno tako glasé kakor pri Judih. Tudi pri Babiloncih je bil Nisan prvi mesec v letu.

Babilonski dan se je raztezal med dvema solnčnima vshodoma. Noč so delili na tri „straže“ (vigiliae): „stražo vshajajočih zvezd“, „srednjo“ in „jutranjo stražo“. Takisto Hebrejci. (Primeri knjigo Sodnikov VII., 19).

Matematika starih Babiloncev kaže prav spretno združenje decimalnega in duodecimalnega sistema. Številka 60 (sos) jim je bila najvišja desetica; za drugo višje osnovno število so postavili 600 (ner), za najvišje pa 3600 (sar). Dve matematični tabeli, katere je Loftus leta 1854. našel v Senkeri, podajajo potemtakem te-le jednačbe:

Sos.	Jednojke	Sos.	Jednojke
43	+ 21 = 51^2	1	+ 4 = 4^3
45	+ 4 = 52^2	2	+ 5 = 5^3
46	+ 49 = 53^2	3	+ 36 = 6^3
49	+ 36 = 54^2	5	+ 43 = 7^3
50	+ 25 = 55^2	7	+ 32 = 8^3

¹⁾ Primeri F. Mürdter-Fr. Delitzsch, Geschichte Babiloniens und Assyriens, Stuttgart 1891, str. 67—68.

Pri modernem metričnem sistemu, ki je došel s Francoskega, se hvali, da vse njegove mere in uteži sloné na isti meri za dolžine. A taisto moramo hvaliti pri Babiloncih. Podlaga babilonskim meram je bil vatel, dolg 525 mm. Ta vatel so delili na 60 črt, katere se ujemajo s 60 minutami stopnje. Vatel, množen s 360, t. j. s številko krogovih stopenj, dal je stadij = 189 metrov, mero za hojo. To isto načelo so izvedli pri utežih.²⁾

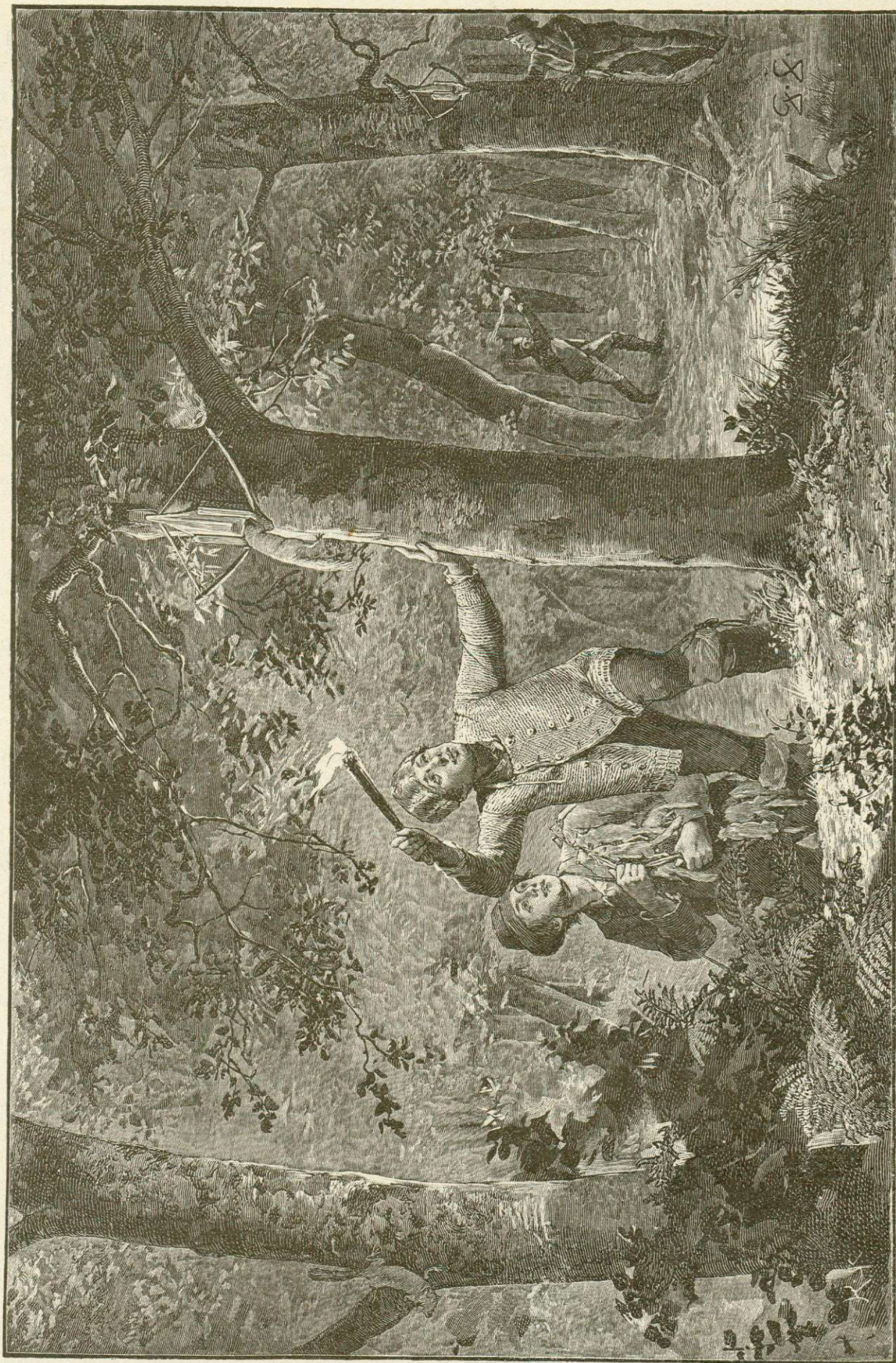
Tudi razdelitev kroga 360 stopenj, stopnje v 60 minut in minut v 60 sekund izvira iz Babilonije. Judje starega zakona, ki nimajo razven vere ničesar izvirnega, so si tudi mere in uteži izposodili od drugih narodov in sicer nekaj od Egipčanov, nekaj pa od Babiloncev.

Zaradi mnogoštevilnih ohranjenih spominikov nam je babilonsko pravosodje in posloводство bolj znano, kakor kaka druga stroka. Neštete plošče iz opeke, obsegajoče sodne odloke, trgovske pogodbe in druga civilnopravna pisma pričajo, da je bilo pravosodje v onih starih časih zeló razvito in da je že tedaj gospa „pravica“ ravno tako rada pisala kakor v našem času.

Sodišča in uradnije so bile dobro urejene kakor v katerikoli omikani državi. Samo ob sebi se umeva, da se je tako razvito pravosodje opiralo na pisane postave ali na zakonik. In res, čas nam je ohranil nekaj zbirk babilonskih zakonov, iz katerih se razvidi, da so

¹⁾ Hugo Winckler, Geschichte Babiloniens und Assyriens, Leipzig 1892, str. 73.

²⁾ Primeri: Mürdter-Delitzsch, tam str. 66.

Slovenski polharji. (Risal Jurij Šubic.)

bili razdeljeni v serije, serije pa v paragrafe. Če je babilonski sodnik kako stvar razsodil, navedel je najprej začetne besede dotične postave, na podlagi katere je sodbo izrekel. Iz početka so bile postave pisane v sumerskem jeziku, pozneje so jim dodali še semitski prevod.¹⁾ Sploh se je v starih časih precēj rabil sumerski jezik ko v srednjem veku latinski, dokler ni izumrl.

Vsako bolj važno listino so pisali Babilonci po dvakrat in sicer tako-le: Ko je bila plošča s klini popisana, pokrili so jo z novim ovojem ilovice in napisali nanj še jedenkrat vsebino notranje plošče. Samo na zunanji ovoj so udarili sodnik in priče svoj pečat. Babilonski pečat je imel navadno podobo cilindra iz dragega kamena ali kovine. Tak pečatni cilindar so zavrtili čez dotično ploščo — za podpis. Kdor ga ni imel, je pa vtisnil v ploščo svoj — noht! Taista navada je bila pri Asircih.

Babilonci so imeli natančno določene postave o premakljivem in nepremakljivem blagu, o sužnjih, o kupu in prodaji, o zameni in zastavi, o posojilu in povračevanju denarja; nadalje o ženitbi in zakonski ločitvi, o posinovljenju in podedovanju, kakor sploh to zahteva vsaka dobro urejena država. O ostrogi babilonskih zakonov zadostuj ta konkretni vzgled: „Če žena svojega moža sovraži in govori: ‚Ti nisi moj mož‘, naj jo vržejo v reko“; in zopet: „Če mož govori svoji ženi: ‚Ti nisi moja žena‘, naj plača pol mine srebra.“ — Ta zakonska postava je res orientalna! Ženi je ob tem obziru vse najostreje prepovedano, a možu niti polovica! Ravno tako kakor nekda Judom in dandanes Mohamedancem.

Ženitbeno pravo²⁾ starih Babiloncev se je v nekaterih točkah vjemalo z judovskim in je povsem določno.

Če se je hotel oženiti sin, moral je najprej oče dati dozvolilo ter vpričo zaročencev in državnega uradnika s svojim pečatom podpisati že-

nitbeno pogodbo. Nevesto je bilo treba kupiti z denarjem. Na drugi strani pa je tudi ona morala prinesiti ženinu primerno doto, katero so njeni sorodniki pomnožili še z darovi.

Seveda se je tudi o doti napravil zapisek na opeko in sicer v trojnem izvodu. Če sta si bila zaročenca na isti stopinji ugleda in blagostanja, smela je nevesta oziroma njeni stariši terjati od bodočega soproga, da se zapriseže, da ne vzame še kake druge žene, dokler ona živi. Če bi mož prelomil zakonsko zvestobo, bila bi žena po pogodbi prosta in bi morala dobiti še odškodnino. To pa ni veljalo o sužnjicah, te so se štele kot brezvoljno blago svojega gospodarja. Babilonci so imeli mnogo sužnjev, vsaka hiša po jednega do dva. — Zaročnik se je slavila istega dné, ko je bila ženitbena pogodba gotova. Ženina so vlekli slovesno v hišo neveste, kjer so se vršile ženitbene slovesnosti. Naslednji dan je zahvalni dar posvetil zvezo poročencev ter očistil njih bivališče zlih duhov.

Zakon se je razrešil ali s smrtjo ali pa vsled ločitve. Mož je imel pravico zavreči ženo, rekoč: „Ti nisi moja žena!“ Moral pa ji je vrniti vsoto, ki je dosegala vrednost dote. Nato jo je poslal nazaj njenemu očetu s pismom, ki je izjavljalo ločitev zakonske zveze. Prešestnici so odsekali glavo z mečem.

Bogatejše in plemenitejše ženske pa je varoval denar moževe samovoljnosti, zakaj z imovino, katero so prinesle v hišo, so smele postopati prostovoljno. Mož je užival le sadove ženine dote, a ni smel razpolagati z njo kakor s svojo lastjo. Če je mož umrl ali zapodil ženo, dobila je celo doto nazaj, v drugem slučaju pa še odškodnino. Zato so se Babilonci varovali zapoditi bogato ženo.

Sicer pa so bile ženske pri Babiloncih proste in neodvisne kakor pri Egipčanih ali Grkih. Smele so hoditi po trgih in ulicah, ne da bi morale obraz si prikrivati.

Če zakon ni rodil otrok, so Babilonci posinovljali otroke svojih znancev, prijateljev ali ubožnejših sorodnikov, ki so morali v to dovoliti vpričo dotičnega uradnika. (Dalje.)

Ilija Okrugić.

(Nekrolog. — Napisal Fr. S. Lekše.)

Nisem si mislil, da bom temu možu, katerega ime ima ta članek, kdaj pisal nekrolog. A hvaležnost me veže, da mu med Slovenci zapišem nekoliko vrstic v spomin. Zakaj Okrugić je bil velik prijatelj vseh Slovanov in še po-

sebno Slovencev. Tega sem imel opazovati pri-liko pred štirimi leti, ko sem z njim prepotoval Dalmacijo, Hercegovino, Bosno in sem šel z njim skoz Srem preko Fruške gore na njegovo župnijo. Na žalost, da ga je letos pokosila

¹⁾ H. Winckler, tam, str. 71.

²⁾ G. Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient classique. Paris, 1895, I., str. 734—741.

smrt — zato mesto venca na grob bodo naj mu te vrste v spomin!

Ilija Okrugić (Sriemac) se je rodil dné 12. vel. travna l. 1827. v sremskih Karlovcih, kjer je tudi dovršil šole l. 1842. in potem stopil v Djakovu v bogoslovno semenišče. Že tu je pesnikoval in pošiljal svoje pesmi „Zori Dalmatinski“. L. 1847. je dokončal bogoslovje, a premlad — komaj mu je bilo dvajset let — je bil šele leta 1850. posvečen v duhovnika in sicer prvi od sedanjega djakovskega škofa. Služboval je kot kapelan v Kukujevcih in Sotu, ne ravno velikih vaseh, do l. 1855; tedaj pa je prišel za „prebendarja“ v Djakovo. Baval se je tu zmerom s pesništvom in starinoslovjem, česar ni opustil tudi na stare dni, kakor je pokazal na arheološkem kongresu v Spletu leta 1894. V Djakovu je spisal svojo glumo: „Šučurica i šubara“, katero so bogoslovci glumili v škofijskem dvorcu. L. 1862. je šel za župnika v Sarvaš med Nemce, katere je pa kmalu ostavil in se preselil v Levanjsko, kjer je ostal do l. 1866.; to leto je postal župnik Petervaradina grada. Tu so ga povišali l. 1885. za opata sv. Dimitrije sremskega in letos je tu umrl dné 30. vel. travna, poprej še odlikovan z viteškim redom sv. Save.

Ilija Okrugić je mnogo prepotoval, poznan in priljubljen je bil povsodi; kar je treba posebno poudarjati, bil je najboljša vez med Hrvati in Srbi, kar je tudi pokazal njegov veličastni in sijajni pogreb, kakor so pisali srbski in hrvaški časopisi. Plodovit pesnik in pisatelj je bil in zopet treba omeniti, da so njegova dela imela velik vpliv na Hrvate in Srbe, kar se tiče sloge. Čislali so ga ti in oni visoko, o čemer sem se sam prepričal. Razven prigodnih pesmij in nekaj pripovedij je napisal poleg že imenovane glume še za srbsko gledališče novosadsko: „Grabancijaš djak“, in za belgradsko: „Varadinka Mara“, in pa dramo: „Šokico“, katero je l. 1884. izdala „Hrv. Matica“. Prav lep je tudi dolg spev, izdan v posebni knjigi l. 1893. o 500letnici rojstva sv. Janeza Kapistrana, kateri je, kakor pravijo, pokopan v Iloku, v katerem samostanu sva z rajnim Okrugićem skupaj prenočevala. Zadnji čas je delal na lepi drami: „Dojčin Petar“, v kateri je popularizirana zgodovina. Razven tega se je baval tudi z arheologijo in govoril na prvem krščanskem arheološkem kongresu o izkopinah, o katerih je tudi pisal znani arheolog Ad. Hytrek. Takšnega pospeševalca sloge bodo pogrešali odslej Srbi in Hrvati.

Naše kritično stališče.

(Spisal dr. Fr. L.)

II.

Jako mnogo zmešnjave delajo v leposlovnih sodbah z besedo: „sloboda ali prostost“. Pisatelji se pritožujejo, da jim uredniki ne dovoljujejo dovolj prostosti, uredniki isto tako, da jim pisatelji preveč kratijo uredniško slobodo; zlasti pa se kritiki boré vse povprek za slobodo ali proti slobodi. Ta zahteva popolno in vsestransko slobodo za leposlovne proizvode, oni pa se ustavlja in trdi, da нравni in estetični zakoni ne dovoljujejo take slobode, in da je umotvor tem boljši, čim bolj izpolnjuje večne zakone prave dobrote in lepote.

Kritika gosp. Aškerca deluje za slobodo. Tudi pesmi njegove se boré za slobodo, kakor smo poudarjali ob drugi priliki.

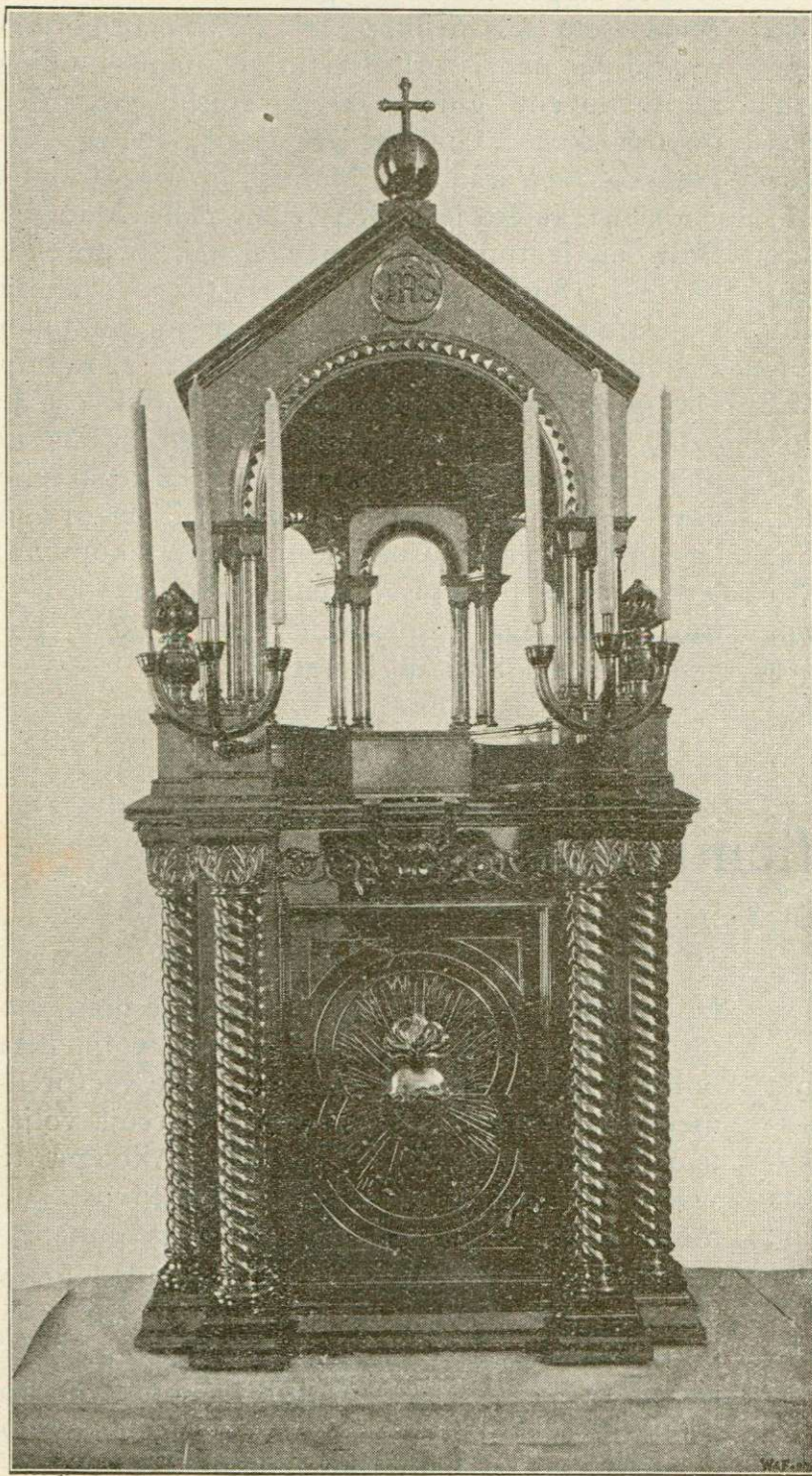
Sloboda je dragocen dar, ki ga je prejel človek od Stvarnika. Zaradi slobode moremo izbirati izmed raznih stvari to in ono, moremo delati ali pa delo pustiti, delati dobro ali slabo. Kakor vsaka zmožnost, tako se dopolnjuje in razširja tudi sloboda, ako jo hočemo gojiti.

Izpopolnjuje se izvestno tedaj, kadar se manjšajo njene ovire, n. pr. strasti, ali kadar volja dela bolj po pameti in kadar ima čimdalje več predmetov na izbiro. Čim krepkejša je tvoja volja, tem krepkejša je tvoja sloboda. Ako pa te vsak hipec premaga jeza ali poželjivost, ne moreš se hvaliti s prostostjo svojega duha.

Večinoma pa umevajo naši pisatelji slobodo drugače. Sloboda jim je neodvisnost, katero si mislijo nekam tako: nad nami ni nikake oblasti, nobenega gospodarja in nobene postave, po kateri bi se morali ravnati. Zaradi tega smemo delati, kakor se nam ljubi; pisatelji smejo pisati vse, kar jim ugaja, in ni se jim treba ozirati na nobeno stran. Nравni zakoni nimajo nikakega pomena za pisatelja, zakaj umetnost je sama sebi namen in pravi umetnik se sme ozirati jedino na umetnostne zakone. Ko bi se klanjal нравnim zakonom, onečastil in potlačil bi umetnost. Še huje pa bi se pregrešil zoper umetnost, ko bi se klanjal verskim zakonom in stopal na versko stališče. — Taka sloboda se zdi nekaterim kritikom za književ-

nost tako potrebna, da brez nje neki ne more napredovati. Zato se boré zanj z vsemi močmi.

Toda — te slobode ne zagovarjamo, temveč trdim, da je prav tako v kvar književnosti, kakor je življenju ali naši sreči. Ta sloboda ali neodvisnost je nepokornost ali razbrzdanost nasproti navnim zakonom, in drugega nič. Naj

Tabernakel iz jekla. (V Podragi pri Vipavi.)

mi pijanec zatrjuje, da sme popivati, kolikor se mu ljubi, ali naj mi pisatelj zatrjuje, da sme pisati o čemer koli: oboje sodi v isto vrsto razbrzdanosti. 'Sloboda', ki je sama na sebi dragocena stvar, mora obema služiti v to, da ž njo zakrivata svoje prave misli in težnje.

Da, tudi mi smo za slobodo, za obširno in resnično, toda za pravo, ne za slepilno, ne za neodvisnost človeškega poželenja.

Krščanska vera se hvali s slobodo, in to po pravici, zakaj kaže nam pot, po kateri se oprostimo vseh kvarljivih in grešnih spon. Kdor se trudi po naukih krščanske vere za kreposti, ta si pridobi polagoma čudovito slobodo, da ga ne veže nobena spona strasti, ali slabega nagnjenja, ali malovrednih ozirov.

Kakšna je pa sloboda, za katero se trudi Aškerčeva poezija? 'Sloboda mišljenja' je n. pr. v tem, da se ti ni treba klanjati mislim in nazorom drugih ljudi, ampak da misliš po svoje. — Prav je, da misli kdo po svoje in živahno rabi svoj um; a napačno je, da se ne klanja pravim in dobrim nazorom drugih ljudi. Ako so n. pr. ti nazori — nazori zvedenih ali izkušanih ljudi, ako so trdni in resnični, tedaj nismo prosti, da bi drugače mislili. Gledé na resnice nismo nič prosti; gledé na božje (verske) nauke tudi nismo nič prosti: sprejeti jih moramo, ali so nam ljubi ali ne.

Kakor je v sredi krepost, tako je v sredi tudi prava sloboda. Svoje misli in svojo pamet slepo drugim prodati ni sloboda, ampak lahkovernost in lenoba; misliti, karkoli se ti zdi, ne ukloniti se razlogom in avtoriteti, ni sloboda, ampak razbrzdanost. Ali sme torej pesnik priporočati slobodo mišljenja, ne da bi veri ali pametni pokorščini branil ali — kakor pravimo — zavaroval pravice?

In sloboda socialna? Srečna država, srečen narod, kateremu cvete mila sloboda! Sloboda je izmed največjih dobrot človeške družbe; po njej težé narodi od pamtiveka. A vsaka sloboda ni narodom v srečo. V državi mora biti red, mora biti zakon, mora biti oblast in pokorščina. Le preradi imajo slabi elementi v državi vsako oblast za tiranstvo. Dandanes imajo države večinoma slobodne ustave: kdo in kje so torej Aškerčevi 'tirani'? Ruski samodržec? Slobodomiselni kapitalisti? O sedanjih tiranih samo sploh govoriti je nevarno za državni red, zakaj človeka se rada polasti nezadovoljnost in upornost, zlasti ubožnejših stanov: to pa ne vodi do sreče.

Bodi to dovolj! Mislimo, da nismo delali gospodu Aškercu krivice, ko smo sicer priznali njegovo delovanje za slobodo, a te slobode nismo brezpogojno odobraval.

Očitno je, da mnogi (ne vsi) pisatelji delujejo za krivo in pogubno slobodo, kadar se poganjajo za slobodno umetnost. Podreti želé

vsako veljavo, odmakniti npravne zakone in se veseliti vsestranske neodvisnosti. Ta neodvisnost je prav tako prazna misel, kakor da je človek sam iz sebe in ne iz Boga.

In naj tu povem svoje prepričanje, katero sem si pridobil iz čitanja slobodomiselnih pisateljev. Večinoma sem našel, da se pritožujejo zaradi kratenja slobode samo slabi in srednji talenti. Ker jim njihova sposobnost ne podaja dovolj umetniškega gradiva, ki bi zaradi svoje vrline mikala, ker ne morejo delovati izvirno in s prirodno silo, hlastajo po takih predmetih, ki dražijo počutnost, ki zanimajo zaradi posebne drznosti, zaradi nenavadne oblike, zaradi osebnih napadov, zaradi razkrivanja osebnih ali skritih razmer. Slobodomisleci si hočejo razširiti svoj delokrog na slabo, nenravno stran, ker jim do-

mišljija v npravnih predmetih ne kaže dovolj tvarine za delo. Zato mi je javkanje o premajhni slobodi vselej znamenje premajhne pesniške zmožnosti. Le tisti oštir toči birso ali drugo škodljivo brozgo, ki nima zdrave pijače. Kdaj so se pritoževali Dante, Shakespeare, Schiller o premajhni slobodi? Genij ima vedno dovolj slobode, ker ima dovolj predmetov; dovolj predmetov pa ima, ker ima dovolj moči za delo.

Kar se nas tiče, nikdar ne čutimo, da bi imeli premalo slobode. Kadar vemo za resnico in pravico, tedaj imamo popolno slobodo, da jo povemo, bodisi komu ljubo ali ne. Za lažnive, slabe, pohujšljive stvari si pa ne želimo slobode in skoro nam je žal, da jo imamo toliko.

(Konec.)

Književnost.

Hrvaška književnost.

Knjige „Maticе Hrvatske“ za leto 1896.

(Dalje.)

Poviest srednjega veka. Po najboljim piscima izradio Franjo Valla. Treći dio. Od druge polovine jednaestoga veka do god. 1453. Drugi svezak. Sa kazalom imenâ i stvari za sva tri diela. — 8°. Str. 556. Cena 3 gld. — Ta knjiga je VII. del „Svjetske poviesti“, katero izdaje „Matica Hrvatska“. V primernem redu obdeluje naš zgodovinar zadnjo dobo srednjega veka in sicer v Italiji, Nemčiji, Španiji, Skandinaviji. Nato slika važne dogodke na vshodu, ki so pozneje silno vplivali na Evropo: kaže nam Carigradske vladarje od l. 1057. do 1453. Tu se prikaže na obzorju turška država in poleg nje mongolska; padec Carigrada končuje ta žalostni kos vshodne zgodovine, da začenja ali uvaja še žalostnejšo. Zanimanje se nam vzbudi, ko prehajamo nato k dogodkom pri

Ogrih, južnih Slovanih in Rumuncih. Potem po- hitimo k severnim Slovanom: Čehom, Poljakom in Rusom. Zadnji del naše knjige pa nam slika prosveto v zapadni, južni in severni Evropi v poslednjih stoletjih srednjega veka: papeštvo in cerkvene dogodke, narodne književnosti pri romanskih in germanskih narodih in naposled književnost slovansko.

Kakor vidimo, je tvarina te knjige prav za nas Slované nad vse važna. Posebno pohvalno omenjamo, da je pisatelj vseskozi živo opisal kulturno zgodovino in ni podal samo suhih dogodkov ali imen vladarskih. Kar se tiče duha tega dela, smemo reči, da ni sovražen katoliški cerkvi, nasprotno: strankarstva nismo opazili. Pisava je jako mična, jezik gladek. Ne dvomimo prav nič, da se bo ta knjiga — kakor njene prednice — mnogo čitala v pouk in tudi zabavo. (Zaradi tesnega prostora zadostuj to poročilo; morda se ozremo nanjo še ob drugi priliki.)

F. L.

Razne stvari.

Letna poročila naših šol.

Dobili smo ta-le letna poročila naših šol:

Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1896/97 durch den Director Andreas Senekovič.

Izvestje c. kr. državne nižje gimnazije v Ljubljani v šolskem letu 1896/97. Na svetlo dal c. kr. ravnatelj Fran Wiesthaler.

Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert für das Schuljahr 1896/97.

Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Krainburg veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1896/97 durch die Direction.

Letno izvestje c. kr. obrtnih strokovnih šol (strokovna šola za obdelovanje lesa z javno risarsko šolo in strokovna šola za umetno vezenje in čipkarstvo) v Ljubljani o šolskem letu 1896 do 1897. Na svetlo dal c. kr. direktor Ivan Šubic. V Ljubljani 1897.

Letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole

v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1896/97.

Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole, obrtne pripravljavnice in šolske delarne v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1896/97.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani. Izdalo šolsko ravnateljstvo na konci šolskega leta 1896/97.

Letno poročilo mestne osemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1896/97.

Letno poročilo čveterorazredne deške ljudske šole v Novem mestu 1896/97. Založil krajni šolski svet v Novem mestu.

Telegraf brez elektrovodnih vezij.

(Spisal prof. Simon Šubic.)

(Konec.)

B o s e sporoča, da je izumil in izdelal za električno valovje tak aparat, ki izžarja valove, prodirajoče troje debelih zidov, onkraj pa stopijo na dan še s toliko močjo, da pozvoné na elektromagnetični zvon, če jih na drugi. petindvajset metrov oddaljeni postaji ujameš in združiš z žveplenasto lečo.

Kolikor nam je znano, Bose še ni objavil, v čem je njegova naprava. On trdi, da po zraku deluje s svojim aparatom brez žice kakih dvatisoč metrov daleč —, in to sporočilo se vjema s poskusi, ki so se vršili pred nekimi tedni v angleškem fizikalnem zavodu. Tukaj se je namreč razpošiljalo električno valovje s parabolskimi odbijalniki (reflektorji), in četrte ure na daleč so valovi oddajali naročbe ali depeše v podobi Morsejevih znakov.

Imenovani poštni voditelj Preece pa sodi, da je mladi Italijan G. Marconi ravno kar prekosil Boseja s svojim doslej še nepoznanim aparatom. Le toliko se je doslej pozvedelo, da Marconijev aparat deluje s statično elektriko (?) in z bolj počasi migljajočimi električnimi valovi, kateri predirajo vsakatero druge stvari razven kovin s tako močjo, da se naznanjajo z jasnimi učinki, ko dosepejo do oddaljene postaje.

Guglielmo Marconi je pred kratkim razkazoval svoj izum v „Kvirinalu“ v Rimu vpričo italijanskega kralja in kraljice — in sicer z velikim uspehom in obilno pohvalo.

Ko ga je pa prof. Mengarini v Rimu, prijatelj njegov, izpraševal, na kateri prirodni zakon se opira njegova iznajdba, ni mu znal Marconi nič trdnega odgovoriti. Torej izumitelj tako imenitnega aparata ne pozna teoretičnega temelja!

Na njem se torej potrjuje Göthejev izrek, ki pravi: „Grau ist alle Theorie, grün ist nur des Lebens goldner Baum.“

Kakor se dá sklepati doslej, opira se Marconijeva izumitev na prof. Hertzovo najdbo elektromagnetičnega valovja — tako sodi Mengarini. Aparat, s katerim Marconi napravlja svoje električne učinke v daljo, ni njegova lastna iznajdba, marveč osnoval ga je prof. Vighi v Bologni.

Pokojni prof. Hertz ni le dokazal s trdnimi poskusi, da se električno valovje razširja po eterju okoli svojega izvira jednako kakor solčna svetloba, ampak učil je tudi, da nobena druga stena in nobeden zid ne zavira tega toka kakor kovine. Elektrovodilne kovine, žica torej, požirajo to električno valovje ter je v sebi izpreminjajo v električne toke.

Potemtakem Marconijeva izumitev ni nič drugega kakor praktična poraba Hertzove najdbe električnih valov.

Ker je stvar tako imenitna, umeva se samo ob sebi, da vse povprašuje Marconija: „Kaj je to?“ Ko ga je v Londonu, kjer je razkazoval svojo iznajdbo, obiskal neki časopisni izpraševalec ali „interviewer“, odrezal se mu je kaj zaupno, „da ga ne skrbi poslati telegram po prostem zraku iz Londona v New-York.“

Pogovor sta imela v hiši Talbot-Road-ovi, miljo daleč od ondašnjega glavnega telegrafskega zavoda. Izpraševalec je šel korak za korakom, češ, da ne bi prestrašil mladeniča s pretežkim zahtevanjem.

„Ali mislite“, tako ga začne izpraševati, „da bi s svojim aparatom od tod do telegrafskega zavoda mogli poslati kako sporočilo po prostem zraku?“

Marconi mu odgovori krepko:

„Ne dvomim da, če imam dosti močan aparat.“

„Kaj pa, ali bi toliko zidovja in pohišva vmes, ali bi to in druge stvari, stoječe na dolgi poti, ne motile in ne zavirale vaše depeše?“

„Nikakor“, odreže se Marconi; „nobena stvar ne zavira poti pred mojim aparatom. Ako mi postavite v Londonu na porabo parni stroj, ki ima za šestdeset konj moči, pošljem vam telegrafsko sporočilo brez žice čez morje v New-York.“

Ob vsem tem pogovarjanju pa Marconi ni zinil besedice, kako gre električno valovje v tako daljo.

Če se Marconijeva izumitev uresniči, tedaj se bodo v prihodnje ne samo prihranjevali veliki stroški, ki jih poberó na suhem in v morju telegrafske žice, ampak tudi mogoče bo telegrafovati od ladije do ladije okrog in okrog zemlje.

Dné 11. in 12. malega srpana tega leta so delali poskuse z Marconijevimi aparati na Laškem v vojnem pristanišču v mestu Spezii. Začetkom so si pošiljali sporočila od ladije do ladije, potem pa tudi od vojnega poveljništva na otok Palmaria,

sedem kilometrov daleč. In izvrstno se je obnesla cela vrsta poskusov.

Nekaj dnij poprej je Marconi sam razkazoval svojo izumitev v Rimu v mornarskem ministerstvu. V tretjem nadstropju je stal oddajalni aparat, pri tleh pa sprejemalni. Med aparatoma ni bilo nobene žice, temveč gole stene in stropovi. Z Morsejevim aparatom se je v tretjem nadstropju oddala depeša z besedami: „Ministerio della Marina“. In res je pri tleh stoječi aparat prejel te besede ter jih natisnil v Morsejevih znamenjih.

Praktični Angleži, ki takoj vse zasledé, kar bi si utegnili obrniti v svojo korist, poklicali so Marconija že poprej v London in sicer v tistih dneh, ko se njegova domovina še ni zmenila za njegovo izumitev.

Dné 12. velikega travna tega leta je v Londonu razkazoval prvič v veliki meri svojo telegrafovanje brez žice, in zvršilo se mu je vse po godu.

Zadnje dni (16. mal. srpana) pa so tudi že v Berlinu poskušali telegrafovati brez žice. V pričo 500 dijakov je prof. Slaby razkazoval to iznajdbo na ondodni tehniki. Postavil je oddajalni aparat, „radiator“ imenovan, četrt ure od tehnike v neko hišo v „Sophienstrasse“. Ko je potem razložil svojim poslušalcem to važno novost, poslal je postrežnika tje do oddajalnega aparata s poveljem, da naj natanko ob 8. uri 45 minut odda depešo z „radiatorjem“.

Da bi poslušalci potrpežljiveje čakali poročila iz dalje, razkazoval je Slaby to reč v poslušalnici ter telegrafoval brez žice od konca do konca sobane. Telegrafoval je ime „Marconi“ in druge besede. — Ko je pa prišla ura za naročeno depešo in ko je zaradi radovednega pričakovanja in marljivega pazenja potihnil po sobani vsak šum, zasliši se najedenkrat zvončkanje, ki je opozorilo navzoče na dohajajočo depešo in na učinke v sobani stoječega prejemalnega aparata.

In zares došla je depeša — prva na nemški zemlji brez žičnih vezij —; glasila se je: „Es lebe der Kaiser!“

In hrupečih pojavov veselja pri poslušalcih ni bilo ne konca ne kraja.

Slaby si je sestavil sam svoj aparat: v tanki stekleni cevi leži na papirju niklov pilni prah med dvema srebrnima koscema. Ta raztreseni prah dela preslabo pot domačemu toku, torej ne more pisati z Morsejevim elektromagnetom. Ko pa električno valovje zadene na to pripravo, naredi se nitka niklovega prahu od srebrnega kosca do kosca ter naredi domačemu toku boljši mostiček. Po tem se elektrika močneje razteka ter se domači tok toliko okrepeča, da s pomočjo „relaisa“ pritegne elektromagnetični vod in nariše Morsejeva znamenja in objavi sporočilo.

Nedvombni so torej poskusi, ki kažejo, da se bo v prihodnosti telegrafovalo brez vsakaterih

telegrafskih vezij. Kakor gre svetloba od zvezde do zvezde, tako tudi elektrika od kraja do kraja. Seveda, kako bodo učenjaki in tehniki to obračali za potrebe našega občevarja, tega še ne moremo določiti.

Iz belokranjskega besednega zaklada.

(Priobčuje I. Šašelj.)

(Konec.)

r; kadar stoji črka *r* v začetku besede, sprejemlje rad pred se *h*, n. pr.: hrnčati = renčati, hrgétati = regetati, hrípiti = ripiti, hrkelj = rkelj, hrdjav = rdjav.

rámen, a, m., rama, die Schulter.

rat, a, m., vojska.

razbálati, razmetati.

razčérpiti se, razbiti se.

razplihóvati; pod nogami razplihuje, kadar je južen sneg; *Pl.* ima razplívati, razplíniti.

razrúntati, razmetati; krava je razruntala vso krmo.

rébrna, e, f., lesa.

réjač, a, m., tako imenujejo človeka, ki hodi od hiše do hiše na hrano = rejo. Pravijo mu pa tudi še rendator, ker hodi po „rendi“.

rékeljc, a, m., reglja (kruh).

róbat, uničevati; njegova deca ves dan samo bel kruh róbajo = jedó.

robec, a, m., ruta, katero nosijo ženske na glavi in sicer le pisana. A bela je „pečica“. Zanimivo je, da nosijo žene n. pr. po smrti moževi le pečice, ne več robcev, torej jim je bela barva znamenje žalovanja.

rošlja, e, f., rašlja, das Gabelholz.

ružen, adj., močen; ružno vino.

sálvijet, a, m., servijet.

skróšiti, zdrobiti.

slati, šaljem, poslati, pošljem.

slivár, a, m., vrt, na katerem rastó slive.

smédovina, e, f., divje korenje, daucus carota.

sóblazen, i, f., strah, das Gespenst.

soláriti koga, preskrbljevati koga s soljo.

soprotíviti, nasprotovati.

spominkováti se, spominjati se.

sprotno, adv., sproti.

stáni, stánite! *imp.* = stoj, stójte.

stáregov, adj. od adj., star. Jednako mládegov, adj. na primer: to je stáregov vinograd, to je mládegova mati.

Rabi tudi stárin, adj., n. pr. to je starina njiva.

stéljár, a, m., kdor steljo spravlja ali vozi.

sténarka, e, f., stenska ura, die Wanduhr.

stopiti se; oblak se je stopil = utrgal.

stóza, e, f., steza.

stránčiti, okoli (v stran) hoditi; prej je zmirom strančil, zdaj je pa le doma.

stražbénica, e, f., stražnica.

strúhel, adj., strhel.

struhíniti, strhleneti.

struhlíniti, struhiniti.

strup, adj., strupen; strupa kača.

súhkast, adj., suhljast.

suza kukováčina (solza kukovičina), tako imenujejo jajčeca prsteničarjeva (der Ringelspinner), katera pilepi metulj na veje.

svédrič, svedriček, a, m., svedrec.

svetálišče, oproščenje (žegnanje), adj. svetalski. (Vinica).

svética, svetnica; tako imenujejo tudi dva Marijina praznika in sicer ádventska svética (8. grudna) in kórizmena svética (25. sušca).

ščučávin, e, f., ščucanje, kolčanje.

ščúkniti, perf. od ščukati.

šekljati, žegljati.

škábica, e, f., stopnica, die Stufe.

šklébati in **škrébati**, šklefetati, šklepetati *Pl.* Primeri šklóbati v „Dom in svet“-u 1896, str. 512.

škrában, a, m., kdor prebiva na škrabovitih (peščenih) tleh = na škrabu.

škrapótina = škrapa *Pl.*, kaplja, tudi cink, das Fett-auge.

šténten, adj., zamuden.

štramác, a, m., die Matratze.

štranslí; ta izraz sem priobčil že v lanskem „Dom in svet“-u na str. 512. Omenjam ga zato zopet, ker sem našel v *Pl.* besedo straclja, katero ima iz *L.* 1883, str. 197 in bo s to sorodna. *Erjavec* pripomni pri njej: laško strozzatoio, m., Strang, Strick.

štrebálina, e, f., štrbálje = steblovje.

štrékina, e, f., ósina pri ječmenu

štrekínjati, štrekine otepati.

štrpícati, strpicati, stopicati. Tu stoji *r* na mestu samoglasnika, kar se zgodi večkrat. Do zdaj sem zapazil pri teh-le izrazih: cvrleti = cviliti, cvrčati = cvičati, čmfkati = čmekati, mřčkati = mečkati, mřsiti = mesiti, přčkati = pečkati, smřcati = smúcati, potr kálec = potikalec, štrbalce = stebelce. *Pl.* ima tudi krš = koš.

šumástati, bedastati.

šúšniti, perf od šušhati.

tálpina, e, f., die Planke; ti tálpina! = ti tepec!

tántijol; ti tántijol! neka kletev.

tepkaríja, e, f., neumnost.

téšnjak, a, m., tesnina, tesen prostor.

tič, a, m., kragulj, a, tica, der Vogel.

toči, adv., = otoči, otodi.

tónjati, slabo spati, tako, da se človek nič ne odpočije in ne naspi. Bolnik ne spi, samo tonja. *Pl.* ima toniti, tonj, tonja, tonjav.

trahtor, a, m., der Trichter.

trákača, e, f., trakulja, der Bandwurm.

trale, f. pl., die Frage.

tratórica, e, f., das Gänseblümchen, bellis perennis. *Pl.* ima te-le podobne izraze: trátinščica, tratnica, trutarica, trutica.

trava bárača, neka trava.

trbaven, adj., trd; vsi prsti so mi trbavni.

trščije, a, n. coll., trčeje, trsje, trtje.

tunja, e, f., kutina, die Quitte.

turínje, a, n., isto kar turje v „Dom in svet“-u 1896, str. 512. *Pl.* ima te-le slične besede: tirje, tule, tulje, tulji, trušeje, stirf, potírki.

tútor, a, m., jerob, der Vormund.

úgiben, adj., ugibek.

úhak in **úhljak**, a, m., uháč.

ujágniti; letos ni moč nič spraviti, samo kar ujágnimo = siloma spravimo, ulovimo.

újčevič, a, m., ujčič, ujčev sin.

únjka in **vúnjka**, e, f., tako imenujejo kole ali znamenja, katera postavlja zemljemerec po polju, die Signalstange. *Veselič-ev* ilirski rečnik ima: unká, humka, Markhaufe, Grenzhügel. Po nekodi imajo, kakor sem čul, za isti pomen izraz „hajka“.

utopljénik, a, m., utopljenec.

vagír, a, m., vaga pri vozu.

vaklja, e, f., lovnica, der Heuhaufe auf Wiesen.

vále, adv., precej. *Pl.* ima tele različne besede za isti pomen: vadjle, vadjler, valjce, valje, vedle, vele in vedlje. Zanimiv je tu *d* pred *v*, kakor v besedi modliti, modljati = moliti. Prim. še dljuska = ljuska, luska v *L.* 1894 str. 10. Pri tej priliki naj omenim še imena tukajšnje vasi in fare Adléšiči, kakor govori narod. Ime je nastalo najbrž iz krstnega imena Aleš, Alešič, in *d* se je vrnil pred *l*, torej Adlešič.

vánski, adj., vunanji.

várkati, herausholen; mačka varka miša iz lukne.

vekóvati, na veke živeti; ka misliš, da boš vekoval?

venčec, a, m., venček.

verovodítelj, a, m., v pomenu duhoven. Naše verovoditelje moramo slušati, tako sem čul iz kmetskih ust.

veš, a, m., vešča, der Nachtfalter.

vétrnica, e, f., zvezdni utrínek, tudi vešča; kadar se bliska na vedrem, pravijo tudi, da se vetrnice hítajo (mečejo), kar pomeni coprnice.

vétruh, a, m., vetrih, der Dietrich.

višnjevát, adj., bläulich.

vlačáriti, vlačiti.

voda, e, f., petrolej.

vólčjak, a, m., gadovec, echium vulgare.

vozílnica, e, f., sod, v katerem so nekaj vozili vino. Ti sodi so bili nenavadno dolgi in prav ozki.

voža, e, f., voznja.

vrabec, a, m., neko orodje, ki se rabi pri pletenju vrvi.

vrábčen, adj., vrabčev, oboje evfemizem za vražji.

vratóvati, vrata odpirati.

vúgniti, upogniti.

vuzmóvati, vuzem obhajati.

vútorá, e, f., vavtorá.

vz; *Pl.* piše: I. praep c. acc. an — hinauf le kot ostanek v adverbijih. Tu rabi še prvotno n. pr. vz cesto, vz vodo, vz slogo, vz pot, vz tebe.

vzdigévati, vzdigovati.

zabécati, zakrícati.

zádel, a, m., der Vermach.

zadúrkati, zavreči.

zagáditi in **zagádniti se**, zameriti se.

zahlópiniti, zalópiniti n. pr. vrata.

zakáliti se, zameriti se.

zakášiti se, v kašo zaiti (v prenes. pomenu), v nesrečo priti.

zakřcati, zakrícati.

zakréjati se; voda se zakreja, kadar se naredi kreja na njej.

zamúčkati, zamolčati.

zamulísati, obrabíti, razdrapati; lopata je zamulisana. *Pl.* ima zamusati.

zaóljiti, z oljem zabéliti.

zapóditi, popoditi, mit einem Fussboden versehen.

zapóstiti se, s postom začeti; Vlasi se prej zapostijo.

zasprihovati, spritzen.

zaštíkati, zagvozditi.

zatabulírati, intabulirati.

zatreti, zatrditi; zátren, adj. zatren

zatrlúšiti se, zamašiti se, zatrditi se; kadar se mu hula zatrluši, pa bo umrl.

závoz, a, m., zaveza, das Sackband.

zavráziti se, sich verfeinden. *Pl.* ima zavražiti.

zésen, adj., vzeten; zesno je n. pr. korenje, krompir, če se ga malo vzame s kupa in se mnogo pozna.

zgránčati se, grenek postati.

zgóndati, godrnjati, mrmrati; *Pl.* ima gondрати.

zločestína, e, f., hudobija.

zmešnjarija, e, f., zmešnjava.

zméziti, zmezgati.

zvróčiti, erhitzen.

žagótina, e, f., žaganje, die Sägespäne.

žáriti, drgniti, mencati, n. pr. žarili so mi roko, pa je nisem čutila.

žéparka, žepna ura, die Taschenuhr.

žúhek, adj., žehek.

Popravek.

Na str. 159 in 192. naj se popravijo te-le tiskovne pomote: pri besedi *kombol* beri **krombol** in **tombol**; pri besedi *pódmašek* beri **páutrki**; pri besedi *pošklébica* naj stoji **poledica** m. *posledica* in pri besedi *pustárina*, **pustinja** m. *pestunja*.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

(Nasprotniki angleškega kralja Karola I. Levelovci. John Lilburne. Utopija Gerarda Winstanleya.)

Angleški kralj Karol I. (1625—1649) je v svojih spisih in dejanjih zagovarjal in izvrševal absolutistična načela. S tem je vzbudil velikanski odpor med angleškimi velikaši in pri ljudstvu. Tudi armada ga je zapustila. Dne 27. listopada l. 1648. je obrist Ewer na povelje generalnega štaba odvedel kralja na samotni gradič Hurst na južnem angleškem obrežju in ga tam zaprl. Med možmi, ki so ga čuvali, je bil tudi James Harrington, čegar Oceano smo opisali v 7. številki letošnjega „Dom in svet“-a.

Karol je bil takrat že izgubljen. Njegovi sovražniki so samo čakali ugodne prilike, da ga popolnoma odstranijo. Dne 27. pros. l. 1649. so ga postavili pred sodišče 135 mož, ki jih je izvolila zbornica, in tam je bil kot veleizdajnik obsojen k smrti. Dne 30. pros. je padla njegova glava pod sekiro.

Med nasprotniki nesrečnega kralja sta bili dve močni stranki. Prva, ki jo je vodil Olivier Cromwell, je zagovarjala pred vsem zbornične pravice in se na tem temelju angleške ustave ustavljala absolutizmu. Ta stranka nas v socijalnih pomenkih ne zanima, pač pa druga, takozvani levelovcev, ki jo je vodil John Lilburne. Po pravici jo imenujemo čisto demokratsko stranko, ki se ni borila proti absolutizmu v imenu angleške zbornice, marveč jedino le v imenu angleškega ljudstva. Zato tudi ni le kralju nasprotovala, ampak se je upirala z ravno tisto silo plemičem, uradnikom in anglikanskemu duhovstvu.

Lilburne je s svojega demokratskega stališča pobijal upravičenost od zbornice zbranega sodišča v kraljevi zadevi: Zbornica ni ljudsko zastopstvo, zato nima nobenih pravic. Če se že ima soditi kralj, ne pristaje mu nobeno drugo sodišče kakor vsakemu drugemu državljanu.

Lilburnova stranka je bila močna, tudi v armadi. Cromwellovci so jo seveda na vso moč preganjali in jo izkušali uničiti. Ta namera se jim je le počasi ponašala, ker so bili levelovci res neustrašeni možje. Dne 1. sušca l. 1649. je osem vojakov izdalo odprto pismo na vrhovnega velitelja generala Jaixfaixa in njegov častniški svet, v katerem odkrito šibajo napake svojih načelnikov in jim očitajo, da so le golo orodje v rokah Cromwellovih, ki se hoče ž njihovo pomočjo povspeti do kraljevega prestola. Pet izmed njih je bilo obsojenih k sramotni kazni. Na lesenem konju so vsakega izmed njih narobe privezanega vlekli pred

njihove vojne oddelke, nad glavo mu razlomili sabljo in ga tako pahnili iz armade. Trije so bili pomiloščeni. Jeden izmed njih, Rihard Rumbold, se je kasneje udeležil upora proti Karolu II. in Jakopu II. Pri drugem uporu so ga nevarno ranjenega ujeli in na grozovit način umorili. Duh, ki je navdajal celo njegovo stranko, se razvidi iz besedij, ki jih je izpregovoril pri svojem zaslišanju, rekoč: „Jaz ne verjamem, da bi bil Bog ustvaril večjo polovico človeštva s sedli na hrbtu in z uzdami v ustih, peščico ljudij pa z ostroganimi čevlji, da bi na drugih jezdarili.“ V obče smemo reči, da so levelovska načela ostala do današnjih dni sveto izročilo demokratskega gibanja na Angleškem, dasi so s smrtjo svojega voditelja Johna Lilburna (dne 29. vel. srpana l. 1657.) izgubila svojo posebno politično stranko. Ko ga je l. 1653. Cromwell postavil pred porotnike, da bi ga zaradi veleizdaje obsodili k smrti, so se v nebrojnih od-tisih širili med ljudstvo listki z napisom:

Kaj? Naš pošteni Lilburne umrje naj!

Šestdesettisoč ljudij glasno kliče, zakaj?¹⁾

Lilburne je bil jednoglasno oproščen v živ dokaz, kako globoko so se vcepile njegove misli v ljudstvo. V marsičem primerjamo lahko levelovsko gibanje s sedanjo socijalno demokracijo. L. 1649. je izšla knjižica „Načela levelovcev“, kjer se jim to-le očita: Levelovci trdijo, da je razum Bog in da je razum vse ustvaril²⁾

Neumrljivost človeške duše tajé; vse svetopisemske zgodbe so jim prazne vraže.

Po njihovem nauku ne sme nobeden ničesar svojega imenovati: „Zasebna last je hudičevo delo, skrivnost egiptovskega³⁾ suženjstva, uničenje vsega stvarstva, zdraženje napačnega, poželjivega mesa, obnovljenje prokletstva, smrtna sovražnica duha, ki je prinesla človeštvu vse uboštvo.“

Krepkeje se o zasebni lasti pač tudi naši socijalni demokratje ne morejo izražati.

¹⁾ And what, shall then honest John Lilburne die!

Three score thousand will know the reason why.

²⁾ Res sta levelovska glavna pisatelja in duševna voditelja William Everard in Gerard Winstanley izdala spis z naslovom: „Razvita zastava pravih levelovcev, ali komunistična država“, katero pričenjata z besedami: „V začetku časa je ustvaril veliki stvarnik razum (the great creator reason) zemljo kot skupno last vsem. Po silovitosti nekaterih ljudij pa je prišla na svet sužnjost in zatiranje in to zatiranje je Adam, oče dednega greha. Pričetek te sužnjosti se imenuje A-dam, ker je moč svojevoljnega gospodstva in vladanja jez (angleški: a dam) proti duhu slobode in miru.“

³⁾ Zanimivo je, da so se levelovci imenovali v skrivnostnem pomenu „jude“, kot duhovne potomce pravega izraelskega ljudstva.

Najlože izprevidimo mišljenje levelovcev ¹⁾, če si ogledamo utopijo že imenovanega njihovega pisatelja Gerarda Winstanley-a, ki jo je izdal v Londonu l. 1651. z naslovom: „Zakon slobode, pojasnjen kot načrt ali obnovitev prave vladavine“. (The Law of Freedom in a Platform or True Magistracy Restored). „V nji se razkazuje, kaj je kraljevska in kaj republiška vlada. Najponižnejše podan Oliveru Cromwellu, in vsem Angležem, ki so moji bratje, ki spadajo k cerkveni zvezi ali ne in preko njih vsem narodom na svetu.“

Geslo knjigi slove:

Angleška, novi nauk v tebi vstaje,
Izvedi ga, ker krono ti podaje.
Če se mu ustaviš s staro trmo svojo,
Ga vsprejmejo drugod v sramoto tvojo.

V uvodu razkazuje pisatelj te-le glavne misli:

Dežela mora pripadati ljudstvu, katero še vedno trpi pod vplivom duhovstva, pod desetino in pod grajščaki. Cromwell mora izpremeniti ves družabni red vsem v korist, ker so vsi pomagali, da se je odpravil kralj. Če tega ne stori, je vzrok še večje sužnjosti, nego je bila preje.

Najpreje se mora odpraviti vsa zasebna trgovina, ki je največje zlo za človeštvo. Zemlja mora biti za vse. Nihče ne sme biti bogatejši od drugega. Vsak, kdor se je obogatil, je zase zlorabljal delo drugih ljudi; od drugod ni bogastva kakor od dela.

Razlika v častnih naslovih ostane; toda častna imena pripadajo le tistim, ki si jih zaslužijo. Nad šestdeset let stari ljudje spadajo sami po sebi med veljake.

Duhovnikom se mora dati primernejše opravilo. Advokatov ne bo treba, ker bodo zakoni sami po sebi jasni in ker ne bo skupne zemljiške lasti in zasebnega trgovanja. S tem bodo zatrti najhujši provzročevalci sovraštva in nemirov.

V razpravi sami nahajamo ta-le načela:

1. Prava sloboda ima svoj temelj v skupnem uživanju zemeljskih zakladov. Zemlja pripada vsem. Ko se to dovrši, ne bo niti brezdelnih postopačev in hinavcev, niti beračev.

2. Uradniki se morajo vsako leto iznova voliti razven očeta, ki je prvi uradnik za svojo rodbino. Mirovni sodnik vodi občino, zbornica pa celo deželo. Njim pomagajo nadzorniki, delovodje in vojaki. Vsak mož, ki ima nad šestdeset let, je že sam po sebi nadzornik.

3. Vsak človek ima dolžnost, da dela do svojega štiridesetega leta. Kdor ne mara delati, naj se kaznuje. Dela se lahko doma ali pa v

javnih delavnicah. Izdelki se prinašajo v skladišča. Česar kdo potrebuje, dobi iz javnih zalog.

Vsakdo, ki je izpolnil dvajseto leto, ima dejanjsko volilno pravico. Voljen sme biti, kdor ima vsaj štirideset let. Izjemoma se smejo voliti tudi mlajši, ki so se z bistrumnostjo in pridnostjo izkazali.

4. Šola je vsem odprta. Pouk je splošen, in vsakdo je zavezan, da se ga udeležuje.

5. Zakon spada pred posvetno gosposko. Sklepa se popolnoma slobodno. Ako se hočeta dva vzeti, ne more jima nihče braniti.

6. Najstrožje kazni so odločene za tiste, ki kratijo temelj slobodi. Kdor n. pr. poskuša zasebno kaj prodajati ali kupovati, kaznuje se s smrtjo.

7. Važen stan v državi so poštarji. Ti morajo zbirati v svojem okraju vse znamenitejše dogodke: naravne prikazni, odkritja, iznajdbe, nesreče itd. in jih morajo pošiljati v glavno mesto. Tam se vsak mesec posebej natisnejo in v knjigah zbrane pošiljajo poštarjem, ki morajo potem skrbeti, da njihovi soobčani zvedo vsebino.

8. Duhovniki morajo skrbeti zlasti za nedeljski počitek. Ob nedeljah prirejajo ljudske shode, kjer imajo trojne vrste govore: a) o deželnih stvareh, b) o kakem zakonskem oddelku, c) o zgodovini, naravoslovju, človeški naravi itd. Vsi govori morajo biti utemeljeni v resnem proučevanju dotičnih stvari. Govoriti se ne sme le v angleščini, marveč tudi v drugih jezikih, da se poslušalci tako tudi tujih jezikov morejo naučiti.

9. Nadčutna vera je nepotrebna in škodljiva. Ko gledajo ljudje proti nebesom in sanjajo o izveličanju ali se bojé pekla, kateri jih čaka po smrti, zaslepé se jim njihove oči, da ne vidijo, kaj je njihovo prirojeno pravo in kaj naj delajo tu na zemlji v svojem življenju. Tak je umazan sanjač in oblak brez dežja.

10. Iz zlata in srebra se ne sme kovati denar, marveč se sme rabiti samo za hišno orodje. Kjer vlada denar nad vsem, tam se kupuje in prodaje tudi pravica in krivica.

11. Z inozemci je dovoljena javna trgovina, a le tedaj, če jo tuje države zahtevajo.

Pisatelj te utopije je bil za mlada londonski obrtnik. Ogromni davki za armado so ga uničili. Šel je na kmete. Tudi tam je propadel. A, kakor pripoveduje, je rad podpiral upornike proti Karolu I., spoznal pa je, da so tisti, ki se javno kažejo za rešitelje ubogega ljudstva, njegovi najhujši nasprotniki. Jel je premišljevali, odkod izvira nered v družbi. In misli, ki so se mu tu rodile, je zapisal v svoji knjigi.

V njej vidimo, kam pride družabni preosnovalec, ki ne pozna večnih temeljev reda in miru, ki jih je Bog položil v človekov um in jih v svojem razodetju še jasneje razkril. (Dalje.)

¹⁾ Levelovec, angleško: Leveller izvira od level = zjednačiti. Imenovali so se tudi Diggers t. j. grobokope. Že po imenu so bili torej prekucijski komunisti.